

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN HAYATI

VE

EDEBİYAT TARİHÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Âdem ARSLAN

Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN

Ankara - 2011

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN HAYATI
VE
EDEBİYAT TARİHÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Âdem ARSLAN

Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN

Ankara - 2011

ONAY

Âdem ARSLAN tarafından hazırlanan “**MUSTAFA NİHAT ÖZÖN HAYATI VE EDEBİYAT TARİHÇİLİĞİ**” başlıklı bu çalışma, 21/11/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili Edebiyatı Anabilim dalı ve Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Yard. Doç. Dr. Ümmühan Bilgin TOPÇU

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Yard. Doç. Dr. Ayfer YILMAZ

ÖN SÖZ

Edebiyat tarihi, bir milletin tarihte görünmeye başlamasından zamanımıza kadar meydana getirdiği edebî eserlerin oluş ve tekâmülünü, tarih sırasına göre ve sistematik bir şekilde inceleyen bir ilimdir.

Edebî eser, bizleri içine çekip kendisini tanımamızı ve araştırmalar yapmamızı ister. Edebî eserlerin bir yazarı vardır ve her yazar, kendi çağının çocuğudur. Çağın olumlu ya da olumsuz gölgesini yazarların edebî eserlerinde görebiliriz. Bu bize yazarın çevresi ile edebî eserin yazıldığı çağ hakkında bilgi verir. Bütün bu araştırmalar da edebiyat tarihinin asıl kaynağıdır ve edebiyat tarihçisi elde edeceği bilgilerle şair ve yazarları tarihe mal eder.

Osmanlı Devleti'nde tezkireler ve Ziya Paşa'nın edebiyat tarihi denilebilecek **Mukaddime-i Harâbât**'ının(1874) dışında ilk edebiyat tarihi adını taşıyan eser Abdülhalim Memduh'un **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye**'sidir(1889).

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde başlayan edebiyat tarihi çalışmaları Fuat Köprülü'ye kadar bilimsellikten uzaktır. Fuat Köprülü, çok geniş bir sahada Türk edebiyatını bir bütün olarak inceler ve edebî devirler hakkında sağlam ve kalıcı tasnifler yapar. Fuat Köprülü'nün yaptığı bu tasnifler, Mustafa Nihat Özön gibi birçok edebiyat tarihçisi için bir yol göstericidir.

Günümüzde sürekli gelişen kültür dünyamızda, edebiyat tarihine ve tarihçilerine daha fazla iş düşmektedir. Artık edebiyat tarihçisi, bilgi vermekten ya da yazar ve şairlerin unutulmamasından daha çok insanlığın gidişini ve kendi milletin dünyaya bakış açısını gözler önüne sermelidir.

Çalışmamız Ön söz, Giriş, Dört Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Özet'ten oluştu.

Birinci Bölüm, Mustafa Nihat Özön'ün Hayatı ve Mustafa Nihat Özön'ün Edebî Şahsiyeti ve Eserleri ana başlıklarıyla onlara bağlı olarak açılan yan başlıklarla oluştu. Mustafa Nihat Özön'ün hayatı, doğumundan ölümüne kadar tarih sırasına göre ele alındı. Birinci Bölüm'ün ikinci ana başlığında ise edebî şahsiyeti ele alındı.

Çalışmamızın İkinci Bölüm'ü olan Edebiyat Tarihleri, iki ana başlıktan oluştu. **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** ve **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** başlıklarında ismi geçen edebiyat tarihleri incelendi.

Çalışmamızın Üçüncü Bölüm'ünde **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nin Metodik Yapısı çeşitli alt başlıklarla ele alındı.

Dördüncü ve son Bölüm'de Diğer Önemli Kitapları olan **Namık Kemal ve İbret Gazetesi, Türkçede Roman** incelendi.

Sonuç'ta Mustafa Nihat Özön'ün edebiyat tarihimizdeki yeri tespit edildi.

İÇİNDEKİLER

Ön söz.....	I
İçindekiler.....	III
Kısaltmalar Dizini.....	VI
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I.	MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN HAYATI.....	10
II.	MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	12
A.	Mustafa Nihat Özön'ün Süreli Yayınlardaki Faaliyetleri.....	24
1.	Dergiler.....	24
a.	Dergâh.....	24
b.	Kâlem.....	27
c.	Oluş.....	28
d.	Hayat.....	29
e.	Ülkü.....	30
f.	Türk Dili.....	32
g.	Tercüme.....	33
h.	Aylık Ansiklopedi.....	35
i.	Ayın Tarihi.....	36
j.	Şadırvan.....	37
2.	Gazeteler.....	38
a.	Sanat ve Edebiyat	38

İKİNCİ BÖLÜM

I.	Edebiyat Tarihleri.....	40
A.	Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi.....	40
B.	Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I.	Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin Metodik Yapısı.....	78
A.	Devir ve Dönemlerin Sınıflandırılması, Adlandırmalar...	78
B.	Biyografik ve Bibliyografik Malumat.....	83
C.	Edebî Şahsiyetlere Yer Verilmesi.....	86
D.	Edebî Türlerle Bakış Açısı.....	89
E.	Edebî Eser Örneklerinin Verilmesi.....	91
F.	Yabancı Edebiyatlara Yer Verilmesi.....	92
G.	En Son Yer Verilen Dönem	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I.	Mustafa Nihat Özön'ün Diğer Önemli Kitapları.....	97
A.	Namık Kemal ve İbret Gazetesi.....	97
B.	Türkçede Roman.....	99

Sonuç.....	109
Kaynakça.....	112
Özet.....	127
Abstract.....	128

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Ank.	: Ankara
A.ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dr	: Doktor
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
E.F.D.	: Edebiyat Fakültesi Dergisi
F.E.F.D.	: Fen- Edebiyat Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
Nu.	: Numara
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.D.	: Türk Dili

T.D.E.A. : Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi

T.D.K. : Türk Dil Kurumu

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

Ünv. : Üniversite

Yay. : Yayını/ Yayınevi/ Yayınları

GİRİŞ

“Edebiyat Tarihi” kavramının bugüne kadar edebiyat tarihçileri tarafından kabul edilen bir tanımı yapılmamıştır. Edebiyat tarihi, ne demektir? Kapsamı ve sınırları ne olmalıdır? Edebiyat tarihinin yazılabilmesi için neler gerekmektedir? Edebiyat tarihçisinde bulunması gereken özellikler nelerdir? Edebiyat tarihinin edebî esere, yazara, devir ve dönemlere bakış açısı nasıl olmalıdır? Edebiyat tarihinin diğer bilimlerle dirsek teması olmalı mıdır? Bu sorulara yabancı ve yerli edebiyat bilimcileri ve araştırmacıları tarafından cevaplar aranmıştır. Edebiyat tarihi ile ilgili çalışmalar ilk olarak Batı’da Gustave Lanson ile başlar. Gustave Lanson’a göre edebiyat tarihi, “Medeniyet tarihinin bir kısmıdır.”¹

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü’ne göre edebiyat tarihi, bir soyun veya kültür alanının edebî ürünleriyle ilgili kronoloji bilgisi, edebî eserlerin oluşturduğu edebiyat hayatının bir ölçüt belirlenerek kronolojik olarak değerlendirilmesidir.²

Türk edebiyatında edebiyat tarihi ile ilgili ilk ciddi çalışmalar ise Gustave Lanson’u örnek alan Fuad Köprülü’ye aittir. Fuad Köprülü’ye göre

“Bir milletin geçmişteki fikrî ve hissî hayatını göstermek itibarıyla edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin yani bir milletin umumi tarihinin parçalarındandır.”³

Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyat tarihini, edebiyat olaylarını zaman çerçevesinde değiştirmeden, kronolojik olarak sıralayan, edebiyat olaylarının birbirlerine olan etkisini ve dışarıdan gelen tesirlerini tayin eden, büyük zevk ve fikir akımlarını ayıran, hülasa her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebî çehresini tespitte çalışan eserdir şeklinde tanımlar.⁴

¹ Gustave Lanson, **Tarih-i Edebiyatta Usul**, Çev. Yusuf Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926, s. 5.

² **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C. II, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2003, s. 308.

³ Fuat Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul”, **Edebiyat Araştırmaları I**, TTK Basımevi, Ankara, 1986, s. 4.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitapevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1976. S. 9.

Faruk Kadri Timurtaş, edebiyat tarihini daha kapsamlı bir biçimde tarif eder.

“Bir milletin edebiyatının asırlar boyunca gösterdiği tekâmülû tam olarak inceleyen, edebî oluş ve cereyanları bir bütün olarak ele alıp onların siyasî, içtimaî, ruhî ve fikrî muhit ve şartlarla ilgi ve münasebetini tayin ederek ve estetik değerini belirterek açıklayan bir bilim dalı.”¹

Sadık Tural da edebiyat tarihi tanımında, edebiyat tarihçisinin kendi zamanının zevk ve değer ölçüleri değil de incelediği edebî devir ve dönemlerin zevk ve değer ölçülerini göz önünde bulundurma mecburiyetini vurgular.

“Edebiyat tarihi, halkın çeşitli tabakalarındaki edebî zevk ve edebî eğilimlerinin zevk sahiplerinin kabulüne mazhar olmuş edebî eserlerden ayrılmadan ve kronolojik bir şekilde yazılmasıdır.”²

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere edebiyat tarihinin tanımı yerli ve yabancı edebiyat tarihçileri tarafından yapılmaya çalışılmış fakat tek ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımda henüz karar kılınmamıştır. Bu durumda “Dört başı mamur”³ bir Türk edebiyatı tarihi yazılabilmesi önündeki engeller Nuri Sağlam’a göre şunlardır.

“Kütüphanelerin katalog yönünden eksik oluşu, gazete ve dergi koleksiyonlarının tamamına ulaşmanın zorluğu, arşiv belgelerinin açılmayışı, edebiyat tarihi yazımında ihtiyaç duyulacak biyografi ve monografi çalışmalarının azlığı ve yapılanların da yetersiz oluşu, metot meselesi, edebiyat tarihinin büyük şahsiyetlere münhasır bir alan olmadığı, geniş bir inceleme, araştırma ve tahlil faaliyetini gerektirdiği,

¹ Faruk Kadri Timurtaş, “Yeni Türk Edebiyatı Tarihi Ana Kitabı Nasıl Yazılabilir?”, **Türk Kültürü**, S. 7, Mayıs 1963, s. 28.

² Sadık K. Tural, Edebiyat Bilimine Katkıları, 1993, Ankara, s. 9-25.

³ Nuri Sağlam, “Medeniyet Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi”, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. IV. S. 7. 2006. s. 9.

sosyoloji, psikoloji, felsefe, estetik gibi disiplinlerdeki gelişmelerden de faydalanmak gerektiği şeklinde özetlenebilir.”⁴

Agâh Sırrı Levent, bir edebiyat tarihçisinin edebiyat tarihi yazabilmesi için şu imkânlarla sahip olması gerektiğini söyler.

“Yurtiçi kitaplık kataloglarının tamamlanması, yurtiçi şahsî kitaplıklarla yurtdışında kitaplıklarda bulunan tek nüshaların mikrofilm ya da fotokopilerinin temini, tezkire ve benzer kaynakların taranması, fikir ve sanat adamları ile edebî ve fikrî bütün ürünlerin fişlenmesi, edebiyatımızda İslamiyet’ten önceki devir hakkında yurtdışında yapılan yayınların toplanıp işlenmesi, İslamiyet’ten sonra edebiyatımıza etkisi olan Fars ve Arap edebiyatlarıyla bu edebiyatların belli başlı ürünlerinin incelenmesi.”⁵

Agâh Sırrı Levent’e göre bu hazırlık devresinden sonra yazma safhasına geçilebilir.

Edebiyat tarihçisinin yeterli belge ve materyalleri elde etmesi mükemmel bir edebiyat tarihi yazması için yeterli midir?

Yeterli belge ve materyalleri elde ettikten sonra edebiyat tarihçisinin ne yapacağı da çok önemlidir. Bu konuda Sadık Tural’ın şu tavsiyeleri edebiyat tarihçisine yol gösterici olabilir.

“Edebiyat tarihi, bir soyun veya kültür alanının edebî ürünleriyle ilgili kronoloji bilgisi, edebî eserlerin oluşturduğu edebiyat hayatının bir ölçüt belirlenerek kronolojik olarak değerlendirilmesidir.”⁶

Edebiyat tarihçisinin uygulayacağı metotların yanında edebî esere, edebî şahıslara, devir ve dönemlere bakış açısı da önemlidir. Yazar, edebî eser

⁴ Sağlam, a.g.m., s. 10.

⁵ Agâh Sırrı Levent, “Türk Edebiyatı Tarihi Nasıl Meydana Gelebilir?”, **Türk Dili**, C. I, S. 1. 1951, s.

⁶ Sadık Tural, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. II, Ankara, 2003, s. 308.

üzerinde mi edebî şahıs üzerinde mi durmalı? Bu konu hakkında da farklı görüşler mevcuttur.

Her edebî eser kendi zamanının ürünüdür. Bir dönemdeki edebî eser ele alınırken edebiyat tarihçisinin o dönemin özelliklerini de bilmesi gerekir.

Agâh Sırrı Levent'e göre yapılacak ilk iş, yazılacak devir ve dönemin tarihsel, siyasal, sosyal ve ekonomik durumunu tespit edip bunları da göz önüne almaktır.

“Siyasal olaylar, toplumsal devrimler, bu devrimler sonunda meydana gelen gelişmeler, bilim alanındaki yeni buluşlar, beliren yeni düşünce akımları, kültür değişimleri, nedenleri sonuçlarıyla özetlenmezse herhangi bir devrin hayatı açıklanamaz.”⁷

Rene Wellek, her edebî eserin devrinden bağımsız olarak kendi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini söyler.

“Edebiyat tarihine ve edebî eserlere hem tarihçi hem de tenkitçi (yani objektif ve subjektif) gözle bakılması gerektiğini söyleyen Rene Wellek, edebî eser dış şartlardan ziyade, kendi üslubu ve şartları içinde incelenmelidir, görüşünü savunmuştur.”⁸

Lanson, Rene Wellek'ten farklı bir görüşe sahiptir. Lanson, eseri daha çok tarihî, sosyal şartlara bağlayarak izah eden objektif metot anlayışına sahiptir.

“Lanson metoduna göre: Edebî eserler, ekollerin, çağın, çevrenin, tarih ve iktisat şartlarının yazarları etkilemesiyle meydana gelirler. O kadar ki eserin ortaya konduğu sosyal çevreyi tanımadan, onu hakkıyla izah etmek mümkün olmaz. Ayrıca devirlerin, yazar ve şairlerin, başka ülke edebiyatçıları

⁷ Agâh Sırrı Levent, “Türk Edebiyatı Tarihi Nasıl Hazırlanabilir”, **Türk Dili**, C. XXIV, S. 237, 1 Temmuz 1971, s. 177.

⁸ Rene Wellek- Austin Warren, **Edebiyat Teorisi**, Çev. Ahmet Edip Uysal, Ankara, 1983.

ile kıyaslanması da o eserleri anlamamıza yarayacak önemli metot unsurlarındandır.”⁹

Fuat Köprülü’ye göre şaheserin edebiyat tarihinde “mihver ve tetkik merkezi olması”¹⁰ gerek. Lanson’la aynı düşünceye sahip Fuat Köprülü’ye göre şaheser, “İçtimai bir mefkûrenin ifadesidir.”¹¹ Şaheser, “Muayyen bir zamanda okuyucu sınıfının kendi ruhunu, kendi temayüllerini bulduğu, taklit ve tekrar ettiği edebî mahsuldür.”¹²

Fuat Köprülü’ye göre bir edebî eseri veya yazarı tek başına anlayamayız. En ferdî olan sanatkâr bile çevresinden, ailesinden, yaşadığı dönemden birçok şey almıştır. Edebî şahsı anlamamız, onun üzerinde tesirini gösteren geçmişinin ve yaşadığı dönemin bilinmesine bağlıdır.¹³

Ahmet Hamdi Tanpınar, bir devrin edebiyatının tarihi yazılırken onu doğuran hadiselerle hak ettikleri yeri vermek, daha evvel onlarla hesaplaşmanın zaruri olduğunu ifade eder. Bu sebeple **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**’nde edebî eseri kendi sınırları içinde bir vakıa olarak alırken edebî eserin devri ile yaptığı konuşmayı da ihmal etmemeye çalışmıştır.¹⁴

Edebiyat tarihçisinin nesnel tavır takınması, kendi yorumunu, ideolojisini eserine katmaması, eserin büyük kesimlerce kabulüne vesile olur.

Ömer Faruk Akün’e göre edebiyat tarihçisi, nesnel bir tavır sergilemelidir.

“Edebiyat tarihi, inanış ve fikrî temayülü ne olursa olsun herkesin kabul etmek mecburiyetinde kalacağı gerçekleri ortaya koyabilmelidir. İşte bu da ancak objektif bir tavır benimsemek ile fantezi ve ideolojilere, dogmatik görüşlere

⁹ Gustave Lanson, **Tarih-i Edebiyatta Usul**, Çev. Yusuf Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926.

¹⁰ Fuat Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul”, **Edebiyat Araştırmaları I**, TTK Basımevi, Ankara, 1986, s. 25.

¹¹ Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s. 2.

¹² Köprülü, a.g.e., s. 25.

¹³ Köprülü, a.g.e., s. 27.

¹⁴ Nezahat ÖZCAN, **İsmail Habip Sevük Hayatı ve Edebiyat Tarihçiliği**, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ank.1999. s. 151.

sapmadan, yürütülecek büyük ve devamlı çalışma ile elde edilebilir.”¹⁵

Gustave Lanson’a göre de edebî eser, okuyucuda mutlaka öznel bir etki bırakır. Bu yüzden Lanson, edebiyat tarihçisinin araştırmalar sırasında kendi şahsî duygularını da eserine katabileceği endişesi taşır.

“Subjektif unsurun tamamen çıkarılması, ne kabil ne de şayanı arzudur. Şahsî aksülamellerimizi nazarî itibara almaktan istinkâf edersek kendi aksülamellerimizin yerine ikame etmemizden başka bir netice vermez. Hâlbuki bu aksülameller, bize göre objektif olmakla beraber mevzuu bahis olan esere göre subjektiftir.”¹⁶

Edebiyat tarihçisinin başarılı ve bilimsel bir edebiyat tarihi oluşturabilmesi için diğer ilimleri bilmesi ve bu ilimlerden de faydalanması gerekir.

Agâh Sırrı Levent, edebiyat tarihinin bir kültür tarihi olduğunu, tarih, filoloji, felsefe, bibliyografya ve güzel sanatların bütün dallarının onun bilgi alanına girdiğini, edebiyat tarihçisinin de bu ilim dallarının hepsinden belli ölçülerde faydalanmasını söyler. Agâh Sırrı Levent, diğer bilimlerden faydalanmamış bir edebiyat tarihinin okuyucu için verimli olmayacağı kanaatindedir.

“Edebiyat dışındaki ilim dalları göz ardı edilerek sadece edebiyat çerçevesi içinde hapsolunarak ortaya çıkarılan çalışmaların kısır kalmaya mahkûm olacakları açıktır.”¹⁷

Fuat Köprülü, edebiyat tarihinin, medeniyet tarihinin ya da umumi ve yaygın manasıyla tarihin çerçevesi içinde incelenmesi gerektiğini söyler.

Fuat Köprülü’ye göre “Filoloji ve tarih üzerine dayanmadan edebiyat tarihi ortaya çıkmaz.”¹⁸

¹⁵ Etem Çalık, “Türk Edebiyatı Tarihi ve Edebiyatımızın Bazı Meseleleri Üzerine Ömer Faruk Akün’le Mülakat”, **Edebî Mülakatlar**, Ötüken Neşriyat, 1993, İstanbul, s. 210.

¹⁶ Gustave Lanson, **Tarih-i Edebiyatta Usul**, Çev. Yusuf Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926, s. 12.

¹⁷ Agâh Sırrı Levent, “Türk Edebiyatı Tarihi Nasıl Hazırlanabilir”, **Türk Dili**, C. XXIV, S. 237, 1 Temmuz 1971, s. 265.

Bütün bu bilgilerin ışığında şunları söyleyebiliriz ki mükemmel bir edebiyat tarihini tek bir yazarın yazmasına imkân yoktur. Uzun bir hazırlık aşamasıyla ilgili tüm disiplinleri tarama ve fişleme sonucunda yeterli belge ve materyallerin elde edilmesi, edebiyatla dirsek teması hâlinde olan hemen her disiplinin aralarında olduğu “edebiyat tarihi komisyonu” kurulması, mükemmel bir edebiyat tarihinin yazılması için en önemli kıstastır.

Son zamanlarda **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**¹⁹, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**²⁰, **Servet-i Fünun Edebiyatı**²¹ gibi yapılan ortak çalışmalar, edebiyat ve edebiyat tarihçiliği adına atılan güzel adımlardır.

¹⁸ Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s. 2.

¹⁹ **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2007, Ankara.

²⁰ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, Ankara.

²¹ **Servet-i Fünun Edebiyatı**, İsmail Parlatır, İnci Enginün, Alaattin Karaca, Akçağ Yayınları, 2007, Ankara.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN HAYATI

Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni ve edebiyat tarihçisi, dilci, sözlük yazarı, çevirmen Mustafa Nihat Özön¹, 13 Nisan 1896 yılında İstanbul'da Etmeydanı'nda doğmuştur. Babası Hasan İhsan Efendi, İstanbul Gümrüğü; büyükbabası Hacı Hâfız Mustafa Efendi, Düyûn-i Umûmiyye memurlarındandır.

Mustafa Nihat, ilköğrenimini Şemsülmaarif ve Burhanıterakki gibi özel okullarda tamamladıktan sonra Davutpaşa ve Gelenbevî Rüşdiyeleri'nde okur. Mercan İdadîsi üçüncü sınıfa devam ederken 1915'te askere alınır. Kısa bir yedek subay eğitiminden sonra Üçüncü Kafkas Ordusu emrine önce Erzincan'a, oradan Bayburt'a gönderilir. İstanbul'a izinli geldiği sırada kıtası da İstanbul'a geldiğinden izin dönüşü Balıkesir'e gönderilir ve terhis oluncaya kadar (Kasım 1918) orada kalır.

Seferberlik dolayısıyla lise öğrenimini yarım bırakmak zorunda kalan öğrencilerin üniversiteye alınmaları üzerine 1919'da Darülfünun Edebiyat Fakültesine girer.

Edebiyat Fakültesinde Yahya Kemal Beyatlı, Yusuf Şerif Kılıçel, Ömer Ferit Kam, Ali Ekrem Bolayır ve Mehmet Fuat Köprülü'den dersler alır.

Mustafa Nihat gibi edebiyat fakültesine giren edebiyat ve düşünce hayatımızda önemli yer tutacak olan edebiyatçılar, daha sonraki yıllarda "Mütareke Kuşağı" olarak anılacaklardır. Bunlar arasında Mustafa Nihat ve onun sınıf arkadaşları olan Halil Vedat Fıratlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necmettin Halil Onan, Mehmet Halit Bayrı gibi isimler vardır.

¹ Mustafa Nihat Özön'ün hayatı hakkındaki bilgiler şu kaynaklardan alınmıştır: Âlim Kahraman, "Özön, Mustafa Nihat", **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 132; Mustafa Kutlu, "Özön, Mustafa Nihat", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. VII, Dergâh Yayınları, s. 217; "Özön, Mustafa Nihat", **Yeni Türk Ansiklopedisi**, C. VIII, Ötüken Yayınları, s. 2965; "Özön, Mustafa Nihat", **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C. VIII, Anadolu Yayıncılık, s. 4370; H. Ağca, "Özön, Mustafa Nihat", **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. VII, Yapı Kredi Yayınları, s. 185- 186; "Özön, Mustafa Nihat", **Ana Britannica**, C. XXIV, s. 430; Emin Özdemir, "**Mustafa Nihat Özön**", TDK, Ankara, 1982.

Mustafa Nihat, edebiyat fakültesini bitirdikten sonra 1923 yılında Ankara Erkek Lisesi Fransızca öğretmenliğine tayin edilir. O dönemde öğretmen sayısı yani okumuş insan sayısı az olduğundan bir öğretmen bazen iki, üç farklı okulda çeşitli derslere girebilir ya da devletin başka bir kurumunda ek görevler alabilirdi. Bu yüzden Mustafa Nihat, Ankara Erkek Lisesi Fransızca öğretmenliği yaparken bir yandan Anadolu Ajansı'nda çalışır bir yandan da İmam-Hatip Okulunda psikoloji ve ahlak dersleri verir. Ancak bir süre sonra geçirdiği zatürree sebebiyle İstanbul'a döner.

1926'da Üsküdar Erkek Lisesi ve 1927-1934 yılları arasında İstanbul Kız Muallim Mektebi'nde edebiyat öğretmenliği yapar. Bu görevinin yanı sıra aynı yıllarda Üsküdar'daki Fransız Okulu ve Kabataş Lisesi'nde edebiyat derslerine girer. 1934'te Gazi Orta Muallim Mektebi ve Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine getirilir. Emekli oluncaya kadar (1961) burada ders verir. Emeklilik yıllarında çalışmalarına devam eden Özön, son yıllarını İstanbul'da geçirir ve 2 Ocak 1980 yılında Ankara'da ölür.

II. MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Okumaya meraklı bir aile içinde yetişen Mustafa Nihat, özel Fransızca dersler alır, II. Meşrûtiyet'in ardından yayın bolluğu döneminde okumaya ve edebiyata ilgisi artar. Balıkesir'de asker olduğu dönemde bir gençlik serüvenini anlatan **Vedia** adlı bir roman yazmıştır. Eser basılmaya başlanmışsa da 1918'de işgal kuvvetlerinin matbaayı kapatması üzerine yarım kalmıştır.

Mustafa Nihat, Millî Mücadele sırasında Yahya Kemal'in yönetiminde çıkarılan Dergâh dergisinin sahibi olduğu gibi finansmanını sağlamış ve bunun yanında yayım işleriyle de ilgilenmiştir.

Mustafa Nihat, Dergâh dergisinde ilk yazı denemelerini yazarken Nedim ve Evliya Çelebi hakkında yazılarının yanında "İstanbul'un On Beş Günü" adlı sayfalarda M. S. (Mülâzım-ı Sâni) müstearıyla askerî kitap tanıtımları, Hasan İhsan müstearıyla tiyatro ve N. D. müstearıyla sinema eleştirileri kaleme almıştır. Mustafa Nihat, bunların dışında MNÖ ve Levent Alev müstearlarını da kullanmıştır.¹

Mustafa Nihat'ın ilk önemli yazı dizisi, 1928 yılında, Ayın Tarihi adlı dergide çıkardığı "Yüz Senelik Gazeteciliğimiz" başlıklı tefrikasıdır.

1928'den sonra yeni harflerle basılan eserlerin belirlenmesi için yayımlanan Bibliyografya Bülteni'ni (1930-1933) Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti adına bizzat Mustafa Nihat çıkarır. Dergi on beş sayı çıktıktan sonra 1933'te kapanır.

Mustafa Nihat, çeviriye de çok önem verir. 1937'de Remzi Kitapevi'nin başlattığı Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi'ni yönetir. Gorki, Şolohov, Maupassant, Dostoyevski, Alexandre Dumas, Jack London'dan çeviriler yapar. Hatta **Uyandırılmış Toprak** (1938) çevirisinden dolayı yazarı Şolohov'dan teşekkür mektubu alır.

¹ Tahsin Yıldırım, **Edebiyatımızda Müstear İsimler**, Selis Kitapları, İstanbul, 2006.

Mustafa Nihat, yaptığı çevirileri desteklemek için 15 Mart 1938'de Kâlem dergisini çıkarır ve yazı işleri müdürlüğünü yapar. Namık Kemal'in **İbret** Gazetesi'nde yazdığı makaleler hakkındaki inceleme yazılarına da yer verdiği bu derginin 1 Haziran 1939'da on üçüncü sayısıyla yayım hayatı sona erer.

Mustafa Nihat, Osmanlıca roman ve hikâyeleri, özellikle Tanzimat yazarlarının kitaplarını, açıklamalı ve yeni harfli basımlarını hazırlar. Bunu yaparken sadeleştirme ya da o zamanın diline aktarma gibi bir durum söz konusu değildir. Metne bağlıdır ve metni değiştirmeden sunmayı amaçlar. Ama yapıtın anlaşılmasını sağlayacak açıklamalara, parantez içerisinde kelimenin anlamına ve küçük sözlüklere yer verir.

Mustafa Nihat, yayın müdürlüğünü üstlendiği **Oluş** dergisinde (1 Ocak-3 Eylül 1939) on bir bölüm yayımladığı "Edebiyatımızda Münakaşalar" başlıklı yazı dizisi önemlidir.

Mustafa Nihat, kendi çıkardığı veya yazar kadrosunda yer aldığı dergilerin dışında:

Türk Dili (1963-1966),

Hayat (1926-1929),

Ülkü (1941- 1943),

Tercüme (1946),

Kitaplar (1947),

Sanat ve Edebiyat (1947),

Şadırvan (1949),

Aylık Ansiklopedi (1944- 1945),

Gazi Eğitim Enstitüsü Araştırmaları ve İncelemeleri (1961)

gibi dergi ve gazetelerde yazar.²

²Dergilerin yanındaki tarihler Özön'ün ilgili dergide yazı yazdığı tarih aralığını vermektedir.

Dergi çıkarmanın yanında bu dergilere yazan Mustafa Nihat'ın asıl uğraş alanı, edebiyat tarihidir. Çalışkan ve verimli bir yazar olan Mustafa Nihat, sözlük çalışmaları, edebiyat tarihçiliği ve edebî çeviri alanlarında tanınmıştır.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi (1934) adlı eseri; şiir, roman hikâye gibi edebî türlere öncelik verirken tarih, coğrafya, gezi, tenkit, mektup, hatırat, felsefe, hitabet, gazetecilik konularını da tarihî gelişimleriyle beraber işler ve bu konuları kendi dönemine kadar yazılmış olan edebiyat tarihlerinden ayrılan bir yol izleyerek kaleme alır. **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'nin edebiyat tarihçiliğimizdeki yeri ve önemi, önceliği edebî türlere vermesinden gelir.

Mustafa Nihat, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde ve daha sonra yazacağı eserlerinde Tanzimat ve Tanzimat sonrası edebiyatımızı inceleme alanı olarak seçmiş, Divan edebiyatı dönemine eğilmemiştir.

Mustafa Nihat, öncelikle Braunschvig'in **Notre Littérature étudiée Dans Les Textes (Edebiyatımızdaki Edebî Metinler)** adlı kitabını örnek alarak bir antoloji kitabı hazırlar. Daha sonra bu kitabı, G. Lanson'un **İlimlerde Usul Edebiyat Tarihi** adlı eserini göz önünde tutarak edebî türlere göre sınıflandırılmış bibliyografya çalışmalarıyla bütünleştirir. Böylelikle Türk edebiyatında uygulanmamış bir yöntemle edebî türleri tek tek ele alan bir eser meydana getirir.³

Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme (1936) adlı eseri, roman türünün bizim edebiyatımızdaki temellerini, Türk romanının başlangıç dönemini ve daha önemlisi roman öncesi hikâye, masal, destan vb. gibi geleneksel anlatım türlerimizi ve ilk romancılarımızdan Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerini inceleyen önemli bir çalışmadır.

Mustafa Nihat, basılı kaynakları dikkatle gözden geçiren kalemini onları tanıtmaya ve değerlendirmeye adanmış bir araştırmacıdır. **Namık Kemal ve İbret Gazetesi** (1938), yapıtı geniş ölçekli kaynak ve belge araştırmalarının en tanınmışlarından biridir.

³Âlim Kahraman, "Özön, Mustafa Nihat", **İslam Ansiklopedisi**, c. XXXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 132.

Mustafa Nihat, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'ni 1941'de yeniden düzenleyerek ve örneklerin büyük bir kısmını çıkararak **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** adında yeniden neşreder.

Mustafa Nihat, 1940'lı yıllardan itibaren sözlük çalışmalarına ağırlık verir. Sözlük çalışmalarında kavramları adlandırırken metinlerden hareket eder ve sağlam tarifler yapar.⁴ Başlıca sözlükleri şunlardır: **Türkçe Tabirler Sözlüğü** (1943), **Türkçe-Osmanlıca-Fransızca-İngilizce Terimler Kılavuzu** (1948), **Osmanlıca-Türkçe Sözlük** (1952), **Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü** (1954).

Mustafa Nihat, bütün bunlardan başka ders kitapları da yazar ve öğretmenlik hayatının tecrübelerini bu eserlerine yansıtır. Ders kitaplarını genellikle bir ihtiyacı karşılamak üzere kaleme almıştır.

Mustafa Nihat'ın bütün çalışmaları bir yana o bir edebiyat öğretmenidir. Konur Ertop, Mustafa Nihat'ın ölümü üzerine yazdığı yazısında onu "Hocaların Hocası" olarak nitelendirir.

"1923'ten 1961'e dek sürdüreceği öğretmenlik yaşamının en büyük bölümü Gazi Eğitim Enstitüsü'nde geçmişti. Böylece dikkatli, özenli, sevecen, özverili kişiliğiyle birçok öğretmen kuşakları yetiştirmiş ve 'Hocaların hocası' olmuştu."⁵

Öğrencisi ve yardımcısı olan Emin Özdemir, Mustafa Nihat'ın emekliye ayrılmadan önceki son dersinde öğrencilerine şunları söylediğini aktarır.

"Bir ayakkabıcı olsaydım diktiğim ayakkabıları en iyi ve en güzel ayakların giymesini isterdim. Öğretmenim oysa hem de öğretmen yetiştiren bir okulda. Yetiştirdiğim öğrencilerin iyi bir öğretmen olmasını isterim. Kimdir iyi öğretmen? Eğitimciler birçok tanım yapmışlardır bu konuda. Bana kalırsa iyi bir öğretmen işini sevendir, kendini yenileyendir."⁶

⁴ Mustafa Kutlu, "Özön, Mustafa Nihat", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c. VII, Dergâh Yayınları, s. 217.

⁵ Konur Ertop, "Hocaların Hocası, Mustafa Nihat Özön", **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1980.

⁶ Emin Özdemir, "Mustafa Nihat Özön", **Türk Dili**, C. 41, S. 341, s. 89-94.

Sinema tarihçisi Nijat Özön'ün babası olan Mustafa Nihat Özön, emekli olduktan sonra sağlık nedeniyle yılın bazı ayları İstanbul'da bazı ayları da Ankara'da kalır. 1974'te eşi İlayet Hanım'ı yitirir. Buna çok üzülen Mustafa Nihat'ı çocukları yaz aylarında yalnız bırakmazlar ama Özön, yılın diğer aylarında yalnız kalır ve zamanını evin kitaplığında çalışarak geçirir.

2 Ocak 1980'de 84 yaşında İstanbul'da vefat eden Mustafa Nihat'ın ölümünün ardından Atilla Özkırımlı şunları söyler.

“...Aralığın son günlerinde TV’de izlediğimiz Yaşayan Edebiyatçılar Programında, 84 yıllık yaşamını özetlerken alçak gönüllülüğü elden bırakmıyordu Mustafa Nihat Özön. Yaşlanmıştı, belliydi. Güç konuşuyordu. Ama çalışmaları durmamıştı, duramazdı. Yaptığı işe hep inanmıştı çünkü inanıyordu. Yaşamının anlamı da bu değil midir? Yaşadım diyebilmek için şunları yaptım da ondan demek gerekmez mi? Özön’e saygı, Türk edebiyatına karınca gibi çalışan nice edebiyat emekçisine saygıdır.”⁷

Mustafa Nihat'ın eserleri şunlardır:

⁷ Atilla Özkırımlı, “Özön’e Saygı”, **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1980.

Edebiyat Tarihleri

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, I. C. 1930, II. C. 1932, İki cilt bir arada, 1934.

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 1945.

Araştırma ve İnceleme

Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme, I. C. 1936. Alpay Kabacalı tarafından *Türkçede Roman* adıyla hazırlanır. 2. Baskı, 1985.

Namık Kemal ve İbret Gazetesi, 1936.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalâalar, 1946.

Okul Antolojisi, Baha Dürder ve Ramazan Gökalp Arkın ile. 1-5 Fasikül 1941.

Ders Kitapları

Açıklamalı Batı Edebiyatı, Lise IV, 1952.

Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı, Lise III. ve IV. 1952.

Yazmak Sanatı ve Kompozisyona Giriş, 1943, İlaveli 3. bs. 1960.

Güzel Yurdum, Okuma Parçaları, 1964.

Türkçe IV, Türkçe Metinler I, Milli Eğitim Bakanlığınca kurulan özel bir komisyon tarafından hazırlanmıştır, Sabahattin Eyüboğlu-Pertev Naili Boratav, Ankara, 1945.

Türkçe V, Türkçe Metinler II, Milli Eğitim Bakanlığınca kurulan özel bir komisyon tarafından hazırlanmıştır, Sabahattin Eyüboğlu-Pertev Naili Boratav, Ankara, 1945.

Türkçe VI, Türkçe Metinler III, Milli Eğitim Bakanlığınca kurulan özel bir komisyon tarafından hazırlanmıştır, Sabahattin Eyüboğlu-Pertev Naili Boratav, Ankara, 1945.

Türk Dili ve Edebiyatı, Lise I, Yabancı Edebiyatlardan Örneklerle, Kemal Demiray ile 1955.

Türk Dili ve Edebiyatı, Lise II, Batı edebiyatından örneklerle Kemal Demiray ile 1955.

Türk Dili ve Edebiyatı, Lise III, Batı edebiyatından örneklerle Kemal Demiray ile 1955.

Dil bilgisi

Alıştırırmalı Dilbilgisi, Kemal Demiray ile 1948.

Türkçe İmla Kılavuzu, 1963. Daha sonra 1978'de *Türkçe Yazım Kılavuzu* adıyla basıldı.

Sözlük

Okullar İçin Yeni Türkçe Cep Sözlüğü, 1945.

Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 1952.

Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 1959.

Resimli Türk Dili Sözlüğü, 1967.

Türkçe-Osmanlıca-Fransızca İngilizce Terimler Kılavuzu, 1948.

Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü, 1954.

Türkçe Tabirler Sözlüğü, I. Cilt A-D, 1943.

Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü, 1962.

Türk Atasözleri, 1952.

Ansiklopedi

Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi, Baha Dürder ile, 1967.

Metin Neşirleri (Osmanlıca'dan)

Yeniçeriler, Ahmet Mithat, 1942.

Seyahatname, Evliya Çelebi, Seyahatnâme, I. Cilt, 1944-45, Yeniden düzenlenmiş basım *Gördüklerim* adıyla, 1979.

Adamcıl, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Ayyar Hamza, Moliere-Ali Bey, 1940.

Azarya, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Dekbazlık, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Don Civani, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Dudukuşları, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

İnfîâl-i Aşk, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Kadınlar Mektebi, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Kocalar Mektebi, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Merakir, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Okumuş Kadınlar, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Savruk, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Tabibi Aşk, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Tartüf, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Yorgaki Dandini, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Zoraki Tabip, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Zor Nikâhı, Moliere-Ahmet Vefik Paşa, 1933.

Zehra, Nabizâde Nazım, 1954.

Akif Bey, Namık Kemal, 1961.

İntibah, Namık Kemal, 1961.

Vatan yahut Silistre, Namık Kemal, 1940.

Zavallı Çocuk, Namık Kemal, 1940.

Çok Bilen Çok Yanılır, Recaizâde Ekrem, 1941.

Silahdar Tarihi, Silahtar Fındıklılı Mehmed Ağa, 1947.

Şair Evlenmesi, Şinasi, 1940.

Sadeleştirmeleri

Acı Gülüş, Tebessüm-i Elem, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1967.

Ben Deli miyim? Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1972.

Boşanmış Kadın, Mutallaka, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1971.

Can Pazarı, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1968.

Cehennemlik, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1973.

Deli Filozof, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1969.

Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu? Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1971.

Gönül Ticareti, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1971.

Hayattan Sayfalar, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1970.

Hazan Bülbülü, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1973.

İnsanlar Maymun Muydu? Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1968.

Kadın Erkekleşince, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1974.

Melek Sanmıştım Şeytanı, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1972.

Metres, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1965.

Mürebbiye, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1966.

Namumlu Açlık Meselesi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1972.

Öldüren Öpücük, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1971.

Şeytan İşi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1970.

Tesadüf, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1973.

Tünelden İlk Çıkış, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1972.

Utanmaz Adam, Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1974.

Hindeli'nden İstanbul'a, Seydi Ali Reis, Hayrullah Örs ile birlikte, 1935.

Çevirileri

Şimal Göçebeleri, Curwood, James Oliver, 1943.

Netočka Nezvanova, Dostoyevski, 1937.

La Dam O Kamelya, Dumas, Alexandre, 1937.

Çorbacı, Gorki, Maksim, 1944.

Hayim ile Artem, Gorki, Maksim, 1942.

Serseriler, Gorki, Maksim, 1937.

Sıkıntı, Gorki, Maksim, 1939.

Steppe, Senseriler Hayatı Hikâyeleri, Gorki, Maksim, 1937.

Rikki-Tikki-Tavi, Kipling, Rudyard, Hayrullah Örs ile birlikte, 1935.

Kur'an-ı Kerim, 1959. Bu eser çeşitli dillerde çıkan Kur'an tercümeleri gözden geçirilerek oluşturulmuştur.

Kurt Hücumu, London, Jack, Hayrullah Örs ile birlikte, 1944.

Küçük Rok, Maupassant, Guy de, 1939.

Tellier Evi, Maupassant, Guy de, 1947.

Uyandırılmış Toprak, Şolohof, 1938.

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN SÜRELİ YAYINLARDAKİ FAALİYETLERİ

1. Dergiler

a. Dergâh

Sanat-edebiyat ve fikir mecmuası alt başlığıyla çıkan **Dergâh**, on beş günde bir İstanbul'da yayımlanır. İlim ve sanat mecmuası **Dergâh**'ın ilk sayısı 15 Nisan 1921 (1337)'de çıkar ve aralıksız kırk iki sayı yayımlanır. **Dergâh**, kırk ikinci ve son sayısı ile 5 Ocak 1923 (1339)'da yayımına son verir.

Derginin sorumlu müdürü Mustafa Nihat olmakla beraber, fikrî muhtevası Mustafa Şekip Tunç, Yahya Kemal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından belirlenmiştir.

Beşir Ayvazoğlu, **Dergâh**'ı değerlendirirken şunları söyler.

“Dergâh Batı'dan alınmış fikirlerle fakat Doğu'ya yönelişi ve mistik nitelikler taşıyan modern bir eğilimi temsil ediyor.”⁸

Millî Mücadele'yi destekleyen ve Anadolucu⁹ bir kimlikle çıkan **Dergâh**'ın doğuşu hakkında Ziya Bakırcıoğlu, “**Dergâh**” isminin Yahya Kemal tarafından bulunduğunu ve maksadının kabiliyetli öğrencileri etrafında toplamak olduğunu belirtir. Buna karşılık,¹⁰ Mustafa Nihat, bir mülakatta derginin çıkışı ve adı ile ilgili olarak şunları söyler.

“O vakitler İkbâl Kiraathanesi vardı. Çarşıkapı'dan, Nuruosmaniye'den çıkınca sağ kolda. Askerden terhis olmuş iki kardeş açmıştı orayı ilk kez. Biz de oraya dadandık. Adeta

⁸ Beşir Ayvazoğlu, “İslâm Estetiği ve İnsan”, İstanbul 1989, Çağ Yay., s. 277.

⁹ Ekrem Karadişoğulları, “Dergâh Mecmuası'nın Türk Edebiyatı ile Millî Mücadeledeki Yeri”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2005, S. 27, s. 219-226. (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı).

¹⁰ Ziya Bakırcıoğlu, “Dergâh”, Türk Dili ve Edebiyatı Ans. İstanbul, 1977, C. II, s. 245.

lokantamızdı. Çünkü beş kuruşa simit, çay, işte öğle yemeklerini öyle geçirebiliyorduk. Halil Vedat, Ahmet Hamdi, Kadri Yürükoğlu işte bütün üniversiteli arkadaşlar. Haşim bile dadanmıştı oraya. O zaman Düyûn-i Umûmiyye’de çalışıyordu, çıkınca ilk işi oraya gelmekti. Haşim, dolayısıyla Abdülhak Şinasi Hisar da gelirdi. Meşhur Farsça öğretmeni Tahir Nadi Divrikli zaten oranın gediklisiydi. Eee, işte bizde dergiler ekseriya böyle bir ortamda doğar. Edebiyata, şiire, hikâyeye düşkün birkaç kişi bir araya geldi mi ‘Haydi bir dergi çıkaralım.’ derler. Bizimki de aşağı yukarı öyle oldu. Dergi çıkarmayı Halil Vedat ortaya attı. Derginin adı için orada bir sürü ad önerildi, uzun bir liste ortaya çıktı. Sonunda ‘Dergâh’ta karar kıldık. Derginin sorumluluğu da bana yüklendi...”¹¹

Yine aynı mülakatta Mustafa Nihat, işgal kuvvetlerinin sansüründen şikâyetçidir. Derginin 23., 25., 35., 37. ve 38. sayılarındaki sütun ve sayfa boşluklarının sansürden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.¹²

Derginin yazar kadrosunda Yahya Kemal kırk iki sayıda on altı musahabe yazdığı için başyazar olarak görünür. Derginin diğer önemli kalemleri ise şu isimlerdir: O dönem üniversite hocalarından Mehmet Fuat Köprülü, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halide Edip Adivar, Ahmet Haşim, Falih Rıfkı Atay, Kemalettin Kamu, Mehmet Emin Erişirgil, Ruşen Eşref Ünaydın, Abdülhak Şinasi Hisar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Mustafa Nihat’ın üniversite arkadaşlarından Necmettin Halil Onan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Halit Bayrı, Ahmet Kutsi Tecer, Hasan Ali Yücel, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve diğer yazarlar Ali Galip, İsmail Galip Arcan, Ali Mümtaz Arolat, Nurullah Ataç, Köprülüâde Ahmet Cemal, Şükûfe Nihal Başar, Bursalı Mehmet Tahir, İzzet Melih Devrim, İsmail Hikmet Ertaylan, Halit Vedat Fıratlı, Ali Galip, Hasan İhsan, Hasan Rasim, Hüseyin Avni, İhsan

¹¹ Nijat Özön, “Mustafa Nijat Özön’le Konuşma”, *Ulusal Kültür*, 4 Nisan 1979, s. 215.

¹² Sefa Yüce, “**Nesir Yönünden Dergâh Mecmuasının İncelenmesi**”, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 1995.

İlyas, Halil Fikret Kanat, Doktor Kilisli Rifat Kardam, Mustafa Nihat Özön, Mahmut Celâleddin, Mahmut Nedim, Mimar Mazhar, Mehmet Hilmi, Mehmed Kadri, Namık İsmail, Nurettin Mustafa, Hüseyin Namık Orkun, Ragıp Hulusi, Rezzan Arif, Salih Zeki, Samih Rifat, Süleyman Cevat, Mimar Semih, Halil Bedii Yönetken ve Ziya Gökalp.

Derginin sorumlu müdürü olan Mustafa Nihat'ın **Dergâh** dergisindeki yazılarını, iki ana başlık altında toplayabiliriz:

Hikâyeler,

Türk edebiyatının önemli şahsiyetleri ve Türk edebiyatı tarihi araştırmaları

Mustafa Nihat, **Dergâh** dergisindeki “Nedim, Şahsiyeti ve Eseri” başlıklı yazısında Nedim hakkında yorum yapıp bilgiler verir. “Evliya Çelebi” başlıklı yazısında da Evliya Çelebi'nin hayatını, Seyahatnâme'ye göre anlatır.

Mustafa Nihat'ın hikâyelerinde I. Dünya Savaşı'yla beraber sürekli savaşların Türk toplumu üzerinde, Türk insanında açtığı maddi manevi yaralar ve izler işlenir.

Mustafa Nihat, **Dergâh** dergisinde kendi imzasıyla on altı; Hasan İhsan müstearıyla da üç makale kaleme alır.

b. Kâlem

Sanat ve Edebiyat Mecmuası alt başlığıyla çıkan **Kâlem** Dergisi,¹³ aylık olarak Ankara’da yayımlanır. Toplam on üç sayıdan oluşan derginin ilk sayısı, 15 Mart 1938’de son sayısı ise 1 Haziran 1939’da yayımlanır.

Derginin yazı işleri müdürü Mustafa Nihat Özön’dür. Derginin yazar kadrosunda ise şu isimler vardır. Hüseyin Namık Orkun, Ahmet Kutsi Tecer, İ. Hakkı Tonguç, Abdülhak Hamid Tarhan, Kadri Yürükoğlu, Ahmet Rasim, Server İskit, Suut Kemal Yetkin, Dr. Halil Fikret Kanat, Hasan Ali Ediz, Ali Mümtaz Arolat, Saffet Dengi, Mehmet Halit Bayrı, Nurullah Ataç, Nabizâde Nazım, Baha Dürder, Faliş Rıfkı Atay, Hasan Ali Yücel, İbrahim Alâeddin Gövsa, Kemalettin Kamu, Sadri Ertem, Vildan Aşir, Hüseyin Cahit Yalçın.

Mustafa Nihat’ın **Kâlem** dergisindeki yazıları, Türk edebiyat tarihi, inceleme ve gazetecilik hakkındadır. Özellikle Namık Kemal’in İbret Gazetesi’nde yazdığı makaleler hakkında inceleme yazıları vardır.

Mustafa Nihat, “Bir Okul Kütüphanesine Dair Notlar” başlıklı yazısında da yeni açılan okulların kütüphanelerinin oluşturulmasında, kitapların tedariki, tertibi ve tanzimi ile ilgili birçok zorlukla karşılaşılmasından bahsederken bunlara da çözüm yolları sunuyor.

Mustafa Nihat, **Kâlem** dergisinde kendi imzasıyla on üç makale yayımlar.

¹³ Kâlem Dergisi’nin tüm koleksiyonu Millî Kütüphane’de mevcuttur.

c. Oluş

Haftalık Edebiyat ve Fikir Mecmuası alt başlığıyla çıkan **Oluş** Dergisi,¹⁴ haftalık olarak Ankara’da yayımlanır. İlk sayısı 1 Ocak 1939’da yayımlanan dergi otuz altı sayıya ulaşır ve 3 Eylül 1939’da son sayısı yayımlanır. Derginin ilk sayısında imtiyaz sahibi Halil Vedat Fıratlı, yayım politikasını “Başlarken...”¹⁵ makalesi ile belirtir.

“**Oluş**, bir ideal ve realite organıdır. Toprak, su, ağaç gibi donuk tabiatın bittiği yerde başlayan ve iyiye, güzele, mükemmele doğru inkıtasız bir akış halinde devam edenin ifadesi olacaktır. Bu akışın en büyük eseri insandır. Biz bu esere inanıyoruz.”

Mustafa Nihat Özön’ün umum neşriyat müdürü olduğu dergide güçlü bir kalem kadrosu vardır. Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemalattin Kamu, Pertev Naili Boratov, Tahsin Banguoğlu, Ahmet Haşim, Necip Fazıl Kısakürek, Orhan Şaik Gökyay, Sadri Ertem, İsmail Hikmet Ertaylan, Behçet Necati, Sabahattin Ali, Reşat Cemal Emek, Samet Ağaoğlu, M. Tevfik Ararad.

Mustafa Nihat Özön’ün dergideki yazıları, “Edebiyatımızda Münakaşalar” başlığı altındadır.

Tanzimat’tan sonraki matbuat âleminde tenkit, dil, göz- kulak için kafiye münakaşası olan abes muktebes meselesi ve özellikle Serveti Fünun’la Malûmat dergilerindeki eski yeni ayrışması ve edebiyat tarihi ile ilgili dört makalesi yayımlanır.

¹⁴ Oluş Dergisi’nin tüm koleksiyonu Millî Kütüphane’de mevcuttur.

¹⁵ Halil Vedat Fıratlı, “Başlarken..”, **Oluş**, C. I, S. 1, 1 Birincikânun 1939, s. 1.

d. Hayat

2 Aralık 1926'da Ankara'da yayım hayatına giren **Hayat** Dergisi, haftalık olarak yayımlanır. Cumhuriyet düşüncesinin sesi olarak kabul edilen fikir ve edebiyat dergisi, son sayısına 30 Aralık 1929'da ulaşır.

Derginin ilk sayısında Mehmet Emin Erişirgil, "Hayat, Ne İçin Çıkıyor"¹⁶ başlıklı yazısında amaçlarının gençliğe ilim sevgisini aşılacak olduğunu, gençliğin Cumhuriyet inkılâbına olan borcunu ancak bu şekilde ödeyebileceğini anlatan bir yazısı, her sayının ilk sayfasında "Hayat" başlığı altında da Nietzsche'nin, "Hayata, daima hayata... Dünyaya daha çok hayat katalım!" sözü derginin yayım politikası doğrultusundaki prensiplerini ifade eder.

Hayat, yayımlandığı üç yıl boyunca özellikle Cumhuriyet inkılâplarının ve Cumhuriyet rejiminin dayandığı fikrî ve kültürel temellerin oluşturulmasında ve bunların okur-yazar kitle tarafından benimsenmesinde önemli bir rol oynamış, dergideki yazılar hep bu çerçeve dâhilinde yazılmıştır.¹⁷

Mustafa Nihat Özön'ün dergide "1927 Senesinin Sonunda" ve "Eski Edebiyatta Güzel ve Güzellik" olmak üzere iki adet makalesi vardır.

¹⁶ Mehmet Emin Erişirgil, "Hayat Ne İçin Çıkıyor", **Hayat Mecmuası**, C. I, S. 1, 2 Aralık 1926 s. 1.

¹⁷ Abdullah Uçman, "Dergiler Arasında; Dergâh, Hayat, Ma'lumât ve Bilgi Mecmuaları ", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı)**, C. IV, S. 7, 2006, s. 521.

e. Ülkü

İlk sayısı 19 Şubat 1933'te yayımlanan **Ülkü** Dergisi,¹⁸ on beş günde bir Ankara Halk Evi tarafından çıkarılır. On yedi yıl süreyle üç seri devam eden **Ülkü** Dergisi'nin son sayısı Ağustos 1950'de çıkar.

Ülkü Dergisi'nin amacı, halk evlerinin ve dolaylı olarak Cumhuriyet inkılâbının ideolojisini yaymak olan **Ülkü** Dergisi, ilk sayısında yayım politikasını, "Ülkü, Niçin Çıkıyor" başlıklı makalede şu cümlelerle açıklar.

"**Ülkü**, karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için... **Ülkü**, millî dile, millî tarihe, millî sanatlara hizmet için... **Ülkü**, bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan halk evlerinin ruhundaki harareti yazı vasıtalarıyla yaymak için... çıkıyor."¹⁹

Ülkü Dergisi'nde yayımlanan yazıların konu başlıkları genel olarak; edebiyat, dil, sosyoloji, güzel sanatlar, ekonomi, halk terbiyesi, spor ve halk evleri hakkındadır. **Ülkü**'nün muhtevası konusunda Çilem Tercüman şunları söyler.

"Türkiye ve Dünya gündemini takip eden, köycülük ile ilgili yazıların neşredildiği bir mecmua olan **Ülkü**, zaman içinde sosyal bilimlere daha fazla ağırlık vermeye başlamış fakat özellikle 1938 yılından itibaren yavaş yavaş gündemden uzaklaşarak siyasi ve ekonomik yazılardan ziyade tarih, edebiyat ve dil yazılarının yer verildiği bir mecmua hâline gelmiştir. Edebiyatla ilgili yazılarda ise halk edebiyatı öne çıkmaktadır."²⁰

¹⁸ Ülkü Dergisi'nin tüm koleksiyonu Millî Kütüphane'de mevcuttur.

¹⁹ "Ülkü Niçin Çıkıyor", **Ülkü**, C. I, S. 1, 19 Şubat 1933, s. 3.

²⁰ Çilem Tercüman, "Ülkü Mecmuası", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı)**, C. IV, S. 7, 2006, s. 566.

Mustafa Nihat Özön, **Ülkü**'de yazılarına başlarken dergideki yazacağı yazıların nasıl olacağı konusunda bilgi verir.

“Mecmuamızın bu sütunlarında Türk dilinde çıkan inkılâp ve halkçılık için faydalı kitaplar ve yabancı dillerde çıkan bizim için faydalı eserler mümkün olduğu kadar tamam hulâsaları verilerek okuyucularımıza tanıtılacak, inkılâp ve halkçılık ideallerine uygun olmayan neşriyat tenkit edilecektir.”²¹

Mustafa Nihat, bu çizgide dokuz makale kaleme alır.

Derginin önemli yazarları; Mehmet Fuat Köprülü, Recep Peker, Tahsin Banguoğlu, Suut Kemal Yetkin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer'dir.

²¹ Mustafa Nihat Özön, “Geçen Yılın Kitapları”, **Ülkü**, C. I, S. 1, 19 Şubat 1933, s. 84.

f. Türk Dili

İlk sayısı Ekim 1951’de çıkan **Türk Dili** dergisi, günümüzde de yayım hayatına devam etmektedir. Aylık fikir ve edebiyat alt başlığıyla yayımlanan dergi, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmıştır. İlk sayısında yayım politikasını şu cümlelerle ifade etmiştir.

“Bu dergi, bugünün Türkçesi’ni, daha doğrusu Türkçeleri’ni göstermek için çıkıyor. Bir çığırın, bir görüşün dergisi değil Türkçeyi sevenlerin, Türkçe için çalışmak isteyenlerin dergisidir. Bu dergiyi Türk Dil Kurumu çıkarıyor, ama yalnız kendi görüşünü yaymak, kendi yaptıklarını bildirmek, kendi fikirlerini savunmak için değil yarının Türkçesi’ni kurmağa çalışanları bir araya toplamak, hepsine de kendi düşüncelerini, dileklerini bildirmek imkânını sağlamak için çıkıyor. Yarınki dil, yalnız sizin diliniz yalnız bizim dilimiz olmayacak hepimizin dili olacaktır.”²²

Mustafa Nihat, **Türk Dili** dergisinin Temmuz 1963 Eleştiri Özel Sayısı’nda “Türk Eleştirisine Bir Bakış”,²³ Temmuz 1964 Roman Özel Sayısı’nda “Türk Romanı Üzerine”,²⁴ Temmuz 1966 Tiyatro Özel Sayısı’nda “Türk Tiyatrosuna Toplu Bir Bakış”²⁵ başlıklı makaleleriyle yer almıştır.

²² Türk Dili İmzasıyla, “Başlarken”, **Türk Dili**, C. I, S. 1, Ekim 1951, s.1.

²³ Mustafa Nihat Özön, “Türk Eleştirisine Bir Bakış”, **Türk Dili**, (Eleştiri Özel Sayısı), C. XII, S. 142, Temmuz 1963, s. 548-559.

²⁴ Mustafa Nihat Özön, “Türk Romanı Üzerine”, **Türk Dili**, (Roman Özel Sayısı), C. XIII, S. 154, Temmuz 1964, s. 577-591.

²⁵ Mustafa Nihat Özön, “Türk Tiyatrosuna Toplu Bir Bakış”, **Türk Dili**, (Tiyatro Özel Sayısı), C. XV, S. 178, Temmuz 1966, s. 654-673.

g. Tercüme

1939 sonbaharında Birinci Neşriyat Kongresi toplanır, kongrede alınan kararların biri de dünya klasiklerinin dilimize çevrilmesi ve devlet eliyle bastırılmasıdır. 1940 yılında da bu amaçla Maarif Vekâleti bünyesinde, Tercüme Bürosu kurulur.

Tercüme Bürosu'nun temel hedeflerinden biri, bir **Tercüme** dergisinin çıkarılmasıdır. Bu hedefe, 19 Mayıs 1940 tarihinde çıkan derginin ilk sayısı ile ulaşılır. İlk sayının önsözünde Hasan Âli Yücel, çıkarılış nedenini ve amaçlarını şöyle açıklar.

“... Kültür tanışkanlığının fikrî manzarası her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişi ile olmuştur; bizde de aynı hâl vâki oluyor. Tercüme; zihnî, fikrî ve medenî bir intibak olduğuna göre, gün günden daha mütekâmil bir ‘ana diline nakil’ hareketi bizde de tekevvün etmiştir. Münevverlerimiz, kendi aralarında verimli bir birleşme yapamadıkları ve bu işlerde başka memleketlerde büyük müessiriyeti olan nasirlerin bilgili önayak oluşlarına imkân bulunmadığı için tercüme davamız bir türlü rasyonel bir tertibin zincirini takip edemedi. Hususî teşebbüs ve teşekküllerle vücut bulması temenniye çok lâayık olan bu büyük kültür davasının devlet eline intikali, bu sebeplerle bir zaruret olmuştur.”²⁶

Mustafa Nihat, **Tercüme** dergisinde yazdığı “Batı Dillerinden Şiir Tercümeleri”²⁷ başlıklı makalesinde 1908’e kadar manzum tercümenin geniş çizgiler hâlinde geçirmiş olduğu devirlerin üzerinde durur.

Çeviri örneklerine metinlerin asılları ile birlikte yer veren **Tercüme** dergisi, son sayısını Eylül 1966’da çıkarır. **Tercüme** dergisi, çıktığı süre zarfında, gerçek bir çeviri okulu niteliği taşımıştır.

²⁶ Hasan Ali Yücel, **Tercüme**, C. I, S. 1, 19 Mayıs 1940, s. 1.

²⁷ Mustafa Nihat Özön, “Batı Dillerinden Şiir Tercümeleri”, **Tercüme**, C. VI, S. 34-36, 19 Mart 1946, s. 451-453.

h. Aylık Ansiklopedi

Aylık Ansiklopedi'nin ilk sayısı, 15 Mayıs 1944'te çıkar. Ayda bir yayımlanan dergi, Server İskit'in imtiyaz sahipliğinde İstanbul'da maarif matbaasında basılır ve 1 Haziran 1950'de son sayısını çıkarır.

Aylık Ansiklopedi, bir ansiklopediye geçecek değerde olan bir ay zarfındaki hadiseleri ve günlük hayatta ön plana çıkan meseleleri sütunlarına taşır. Ayrıca geçmişteki olayları da yıl dönümlerinde ele almaya çalışır.

Mustafa Nihat'ın dergide, yabancı ve yerli sanatçıların hayatı ve eserleri hakkında ansiklopedik bilgi veren sekiz adet yazısı vardır.

i. Ayın Tarihi

İlk sayısı 1928’de yayımlanmaya başlayan dergide Mustafa Nihat, “Yüz Senelik Gazeteciliğimiz”²⁸ başlıklı, toplam iki sayıda yayımlanan tefrikası ile ilk önemli çalışmasını verir.

²⁸ Mustafa Nihat Özön, “Yüz Senelik Gazeteciliğimiz”, **Ayın Tarihi**, S. 46, 1928, s. 2894 ve S. 48, 1928, s. 3069.

j. Şadırvan

Behçet Kemal Çağlar'ın imtiyaz sahipliği ve yazı işleri müdürlüğünü yaptığı **Şadırvan** Dergisi,²⁹ Haftalık Sanat Mecmuası alt başlığıyla çıkar. Toplamda otuz beş sayıya ulaşan **Şadırvan** Dergisi, ilk sayısını 1 Nisan 1949'da son sayısını ise Kasım 1949'da yayımlar.

Şadırvan, yayım politikasını ilk sayısında şu satırlarla belirtir.

“Sanattan başka hiçbir cazibemiz olmayacak. Çekici olmak gayretiyle politikaya sapmayı, mizaha kaymayı, sinemanın açık saçık resimlerinden faydalanmayı filân reddetmiş bulunuyoruz.”³⁰

Mustafa Nihat Özön, **Şadırvan**'da, tenkit ve Edebiyat-ı Cedîde üzerine dört adet makale yazmıştır.

²⁹ Şadırvan Dergisi'nin tüm koleksiyonu Millî Kütüphane'de mevcuttur.

³⁰ Behçet Kemal Çağlar, “Niçin Çıkıyoruz”, **Şadırvan**, C. I, S. 1, 1 Nisan 1949, s. 1.

2. Gazeteler

a. Sanat ve Edebiyat

Haftalık yayımlanan **Sanat ve Edebiyat** gazetesi, yayım hayatına 4 Ocak 1947'de başlar ve 16 Aralık 1947'de ellinci sayısıyla son verir. Ankara Ulus basımevinde basılan gazetenin imtiyaz sahibi Suut Kemal Yetkin, yazı işleri müdürü ise Selahattin Batu'dur.

Suut Kemal Yetkin'e göre sanat eseri, realiteye uymalıdır. Her sanatçı yaratılışının sınırları içinde, kendine göre realiteyi kavrar. Bu bakımdan ne kadar sanat adamı varsa o kadar realite olması tabiidir.³¹

Selahattin Batu'ya göre de sanatçının her satırında, her cümlesinde, hatta her fırça vuruşunda dünya anlayışının izleri bulunur.³²

İnsanlığa karşı yapılan adaletsizliğe, müsamahasızlığa karşı bir yayım politikasıyla yazılar yazan Selahattin Batu' ya göre hangi çağda hangi toplulukta olursa olsun fikir gibi sanat hayatı da heyecanlı havalardan çok hürriyetin, müsamahanın yumuşak deniz iklimine muhtaçtır.³³

Mustafa Nihat'ın **Sanat ve Edebiyat** gazetesinde Mehmet Rauf'un "**Eylül**"³⁴ ve Hüseyin Rahmi'nin "**Bir Muadele-i Sevda**"³⁵ adlı eserleri üzerine inceleme yazıları vardır.

³¹ Suut Kemal Yetkin, "Zorlanan Sanat", **Sanat ve Edebiyat**, 4 Ocak 1947. S. 1. s. 1.

³² Selahattin Batu, "Sanatkâr'ın Dünya Görüşü", **Sanat ve Edebiyat**, 4 Ocak 1947. S. 1. s. 1.

³³ Selahattin Batu, "Sanatkarın Dünya Görüşü", **Sanat ve Edebiyat**, 4 Ocak 1947. S. 1. s. 1.

³⁴ Mustafa Nihat Özön, "Eylül", **Sanat ve Edebiyat**, 18 Ocak 1947, S.3.

³⁵ Mustafa Nihat Özön, "Bir Muadele-i Sevda", **Sanat ve Edebiyat**, 1 Şubat 1947, S.5.

İKİNCİ BÖLÜM

I. EDEBİYAT TARİHLERİ

A. METİNLERLE MUASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi¹, Mustafa Nihat Özön'ün edebiyat tarihi alanında ilk önemli çalışmasıdır. İlk cildi 1930'da, ikinci cildi de 1932'de yayımlanan iki ciltlik eser 1934'te tek cilt olarak basılır.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, bizi “Başlangıç” adında bir ön sözle karşılar. Mütercim Asım ve Hoca İshak Efendi'ye değinen “Yenilik Mübeşşirleri” başlığından sonra eserin birinci cildi, sırayla “Nazım, Tiyatro ve Roman” olmak üzere üç bölümden oluşur. Eserin ikinci cildi ise sırayla “Tarih, Coğrafya ve Seyahat, Edebiyat Tarihi ve Tenkit, Mektup ve Hatırat, Felsefe, Hitabet ve Gazetecilik” olmak üzere altı bölümden oluşur.

Toplam dokuz bölümden meydana gelen iki ciltlik eserde, her bölümde bahsedilen türün 1930'a kadar olan macerası anlatılır ve Tiyatro, Roman, Tenkit, Mektup, Hatırat, Hitabet ve Gazetecilik gibi edebî türlerle anılan ve bu edebî türlerin önde gelen isimlerine değinilir.

Mustafa Nihat, edebî türleri temel alan metoduyla öğrencisi olduğu Fuat Köprülü'nün çağdaş edebiyat tarihçiliğinde edebî türleri temel alan metodundan faydalanır. Kendinden önceki edebiyat tarihçileri kronolojiye önem verirken Mustafa Nihat edebî türleri temel alır.

Kitabında, nazım, tiyatro ve romanın yanında tarih, coğrafya ve seyahat, edebiyat tarihi ve tenkit, mektup ve hatırat, felsefe, hitabet ve gazetecilik gibi öğretici edebî türlere de yer vermiştir.

¹ Mustafa Nihat Özön, “**Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**”, İstanbul, Devlet Matbaası, 1934. (Tezimizde esas aldığımız baskı).

Edebî şahısların her birinin sonunda okuyuculara ve araştırmacılara yardımcı olmak adına bahsedilen edebî şahsın eserleri verildikten sonra “Hakkındaki Eserler” alt başlığına da yer verir. Bu yönüyle diğer edebiyat tarihlerinden farklılık arz eder ve bahsettiği edebî şahısların 1930’a kadarki bibliyografyasını verir.

Mustafa Nihat, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**’ni yazarken kitabın hangi zaman dilimlerini kapsadığını ve kitabında edebî türler hakkında verdiği bilgilerin ana hatlarıyla olduğunu **Türkçede Roman** adlı eserinde şöyle ifade etmiştir.

“**Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, kitabımda edebî türlere göre bir ayırma yaptığım zaman her edebî tür gibi roman bölümünde de bu türün Tanzimat’tan zamanımıza kadar gelişini ana çizgileriyle göstermeye çalıştım. Fakat hem bir okul kitabı oluşu hem öteki türlere yer bırakmak zorunluluğundan o çizgiler fazla düz ve kalındır.”¹

Mustafa Nihat, oğlu Nijat Özön’le yaptığı bir konuşmasında², **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**’nin nasıl oluştuğunu, hangi aşamalardan geçtiğini anlatmıştır. Öncelikle Braunschvig’in **Notre Littérature étudiée Dans Les Textes (Edebiyatımızdaki Edebî Metinler)** adlı kitabını örnek olarak bir antoloji kitabı hazırladığını, daha sonra bu kitabı G. Lanson’un **İlimlerde Usul Edebiyat Tarihi** adlı eserini göz önünde tutarak edebî türlere göre sınıflandırılmış bibliyografya çalışmalarıyla bütünleştirdiğini söyler. G. Lanson, yazınsal olgularla ilgili yanılmayı ortadan kaldırmak için bir dizi köklü araştırmaya girer ve zengin bir bibliyografya oluşturur. Bu bibliyografyanın olanaklarından yararlanarak ayrıntı çalışmaları yapmış böylece yazın tarihine doğruluk ve kesinlik olarak adlandırabileceğimiz bir yaklaşımla eğilmiştir.³

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, yapı ve metot olarak 1930’a kadar hazırlanmış olan edebiyat tarihlerinde bulunmayan yenilikleri içerir. Yapılan tespitler ve varılan sonuçlar edebî şahsın eserlerinden alınan bol

¹ Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1985, s. 10.

² Nijat Özön, “Mustafa Nihat Özön’le Konuşma”, **Ulusal Kültür**, S. 4, Nisan 1979, s.217.

³ Emin Özdemir, **Mustafa Nihat Özön**, Ankara, TDK., 1982, s. 44.

örneklere dayandırılır. Edebî eser, edebî şahıs ve dönemle ilgili varılan her sonuca, özelliğe edebî metinlerden varılır. Yani çıkış noktası edebî türün ya da edebî metnin kendisidir.⁴

Kitabın “Başlangıç” bölümünde Mustafa Nihat, Türk tarihini ve Türk edebiyatı tarihini bölümlere ayırırken her devrin anlayış tarzının ve bakış açısının bir önceki dönemden veya bir sonraki dönemden farklı olduğunu söyler.

“Türk tarihi gibi Türk edebiyatı tarihi de üç büyük devreye ayrılır: İslâmiyet’ten Evvel Türk Edebiyatı, İslâm Medeniyeti Tesiri Altında Kalan Türk Edebiyatı, Garp Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı.” (s. 1)

“Türk edebiyatı bu üç zamanda birbirinden çok ayrı seciyelerde idi. O kadar ki bu devirlerden birine ait eser zamanla öteki devirde büsbütün başka ve öteki hissedilmiştir.” (s. 1)

“Çok uzun bir süre İslâm medeniyetinin tesiri altında kalan Türk edebiyatı, son asırda zevk ve his bakımından İslâm medeniyetinden ayırılır. O zamanın birçok hatta mühim sayılacak eserleri, gerek lisanındaki büyük ayrılıktan gerekse zevkteki derin değişmeden dolayı bize fazla bir heyecan vermiyor.” (s. 1)

diyen yazar, Tanzimat Edebiyatı kaynaklarının da on dokuzuncu asır olduğu fikrindedir.

“Bugünkü edebiyatımızın menşeyini araştırarak olursak, bunu ancak bir asır evvelki bir zamana çıkarabiliriz. Garp tesirlerinin memleketimize girdiği tarihi burada münakaşa ve tetkik etmeye çalışacak değiliz. Yalnız bunun Türkiye’ye devamlı surette on dokuzuncu asırda girdiğini söyleyebiliriz.” (s. 1)

⁴Emin Özdemir, **Mustafa Nihat Özön**, Ankara, TDK., 1982, s. 43.

Mustafa Nihat'a göre yapılan yeniliklerin daha düzenli olmaya başlaması, 3 Teşrînisânî 1839'da Gülhane Meydanı'nda okunan fermanla gerçekleşir. Tanzimat Devri'nin başlangıcı olarak da bu tarihi gösterir. Bu tür yenilikler Tanzimat Fermanı'ndan 13 yıl önce 1826'da kaldırılan Yeniçeri Ocağı'ndan sonra biraz daha kolaylaşır ve hız kazanır.

Osmanlı Devleti asırlarca devam eden düzenine ve kurumlarına daha çağdaş bir hâl kazandırmaya çalışırken memleketin hem içinde hem de sınırlarında sıkıntılarla da karşı karşıyadır.⁵

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi'nde Tanzimat ve Tanzimat sonrası, 1930'a kadar olan edebiyatımızı inceleyen Mustafa Nihat, kitabı yazma amacını şu cümleyle özetler.

“İşte bu kitap, bu bir asırlık zaman içinde fikriyatımızdaki değişiklikleri tarih sırasına dikkat ederek numuneleriyle göstermek arzusundan doğan bir eserdir.” (s. 2)

Eserin “Başlangıç” başlıklı yazıyı, “Yenilik Mübeşşirleri” başlık takip eder. Yeni Türk edebiyatına baktığımızda edebiyat ve dil ile ilgili yenilikler her zaman göze çarpar. Mustafa Nihat, bunu “Yenilik Mübeşşirleri” başlıklı yazıda bir paragrafla ifade eder.

“Türk lisan ve edebiyatındaki yenilik fikirleri hemen her devirde vardı. Edebiyatın mütemadi aksülâmellerden terekküp ettiğini kabul edersek her devirde kendinden evvel geçen zamana karşı tenkit ile başlayan bir beğenmezlik hareketinin tabî olduğunu kabul etmemiz icap eder. Fakat bu hâl hiçbir devirde on dokuzuncu asırda başlayıp bugüne kadar devam eden şekilde ortaya sürülmemiştir.” (s. 5)

Mustafa Nihat, “Yenilik Mübeşşirleri” başlıklı yazıda, insanların yaşam biçimlerindeki ve siyasî alandaki değişikliklerin, yenileşme hareketlerinin ve tercümelerin; toplum hayatını, edebiyatı ve dili nasıl etkilediği üzerinde durur.

⁵ Mustafa Nihat Özön, “**Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**”, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s. 2.

Yeniliğin müjdecileri olarak Mütercim Asım ve Hoca İshak Efendi'yi gösterir ve onların çalışmalarından bahseder. Özellikle Mütercim Asım'ın Arapça ve Farsça'dan yaptığı sözlük çevirilerini dil bakımından çok başarılı bulur.

“Asım'ın bu iki eserinde kullandığı dil, gerek o zaman adamları gerek sonraları gelen yenilik taraftarlarınca başlı başına bir dil sayılacak derecede mümtazdı.” (s. 6)

Yine aynı başlıklı yazıda Pertev, Akif, Reşit, Âli, Fuat ve Sadık Rıfat Paşaların resmî yazışmaları sade, anlaşılır bir şekilde kullanması ve bunu yaygın hâle getirmek için çabalarında başarılı olduklarına, resmî yazı dışındaki sadeleşmenin öncülüğünün Şinasi tarafından başladığına değinir.

Ayrıca siyasî ve toplumsal gelişmelerin oluşturduğu muhitlerden, tezahürlerinden, gazete ve mecmualardan, kitap ve matbaadan, bunlara karşı yapılan mücadelelerden ve bu mücadelelerin sebeplerinden bahseder.

“Her yerde ve her cins yeniliğin uğradığı gibi bu yenilikler olurken birçok mukavemetlere, hücumlara uğradı. Mücadeleler ne şekilde olursa olsun şu idi: Yeni- Eski.” (s. 17)

Kitabın kısımları ve alt başlıkları şöyledir:

BİRİNCİ KISIM

NAZIM

I. İlk Nazım Yenilikleri

Kitabın birinci kısmı nazımdan bahseder. Mustafa Nihat, burada Etem Pertev Paşa'dan Edebiyatı Cedidecilere kadar manzum eser yazarları sıra ile tetkik eder ve en son olarak 1930'daki nazma kadar getirir.

Nazmımızda yeniliğin tercümelerle başladığını ifade eden Mustafa Nihat'a göre ilk eserler tamamıyla kaside ve gazel şeklindeydi yani eskiydi fakat bu eski şeklin ifade ettiği mana batılılaşmaya, yenileşmeye başlamıştı. Pertev Paşa'nın tercümeleri, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal'in yazdıkları kaside ve gazellerden birçoğunun şekil yönüyle yeniliği yoktur. Ona göre bu yeniliği Abdülhak Hamid başarabilmiştir.

“Şekil cihetinden yenilik yapmak Hamid'e nasip olmuştur.
Büyük bir kuvvetle şekli altüst etti.” (s. 20)

Mustafa Nihat, nazmımız hakkında çok kısa bilgi verdikten sonra “İlk Nazım Yenilikleri” başlığı altında Etem Pertev Paşa, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamid ve Muallim Naci'yi ele alır. İsmi geçen her edebî şahsın hayatı ve eserlerini, edebî şahısların isminin geçtiği sayfanın altında kısaca verir.

Edebî şahısları yazdıkları edebî metinlerle örneklendirerek anlatmaya çalışan yazar, ilk olarak Etem Pertev Paşa'yı ele alır. Sebebinin de şu cümleyle verir.

“Tam ve ilk tercüme şiir vücuda getiren Etem Pertev Paşa'dır.” (s. 20)

Ayrıca Mustafa Nihat, edebiyat tarihlerinde yenilik hareketlerinin anlatılmaya başlanırken neden Etem Pertev Paşa'yla başladığı konusunda **Oluş** dergisindeki bir makalesinde şunları söyler.

“Bütün edebiyat tarihi kitaplarında yenilik tarihimizden bahsedilmeye başlanırken Pertev Paşa ve Şinasi ile işe girilir. İlk zamanlarda isim benzerliği yüzünden kendinden biraz evvel gelmiş olan Pertev Paşa'yla adı karıştırılan Etem Pertev Paşa'nın vaziyeti incelenmeye değer bir haldedir.”⁶

Etem Pertev Paşa'dan sonra Şinasi'ye yer veren Mustafa Nihat'a göre Şinasi, Tanzimat devrinin Batı tesiri altında ilk yetişen insanlarından olduğu hâlde kendinden çok sonra gelenlerden hemen kimse onun kadar anlayış ve kavrayış itibarıyla Batı zihniyetini idrak edememiş, eskilik tesirlerinden onun kadar sıyrılamamıştır.

Şinasi'nin nazımda fikir cihetinden kendi döneminden çok ileride olduğunu ama çalışmalarını gazetecilik ve Türkçe dil üzerine yoğunlaştırması sebebiyle şiirinin büyük bir hamle yapamadığını ifade eder.

“Nazmında fikir cihetiyle zamanından çok ileridedir. O vakte kadar hiç söylenmemiş tarzda cesaretli fikirleri ortaya attı. Gazetecilik ve lisanla esaslı bir surette uğraşmak nazım sahasında büyük bir şey yapmasına mani oldu.” (s. 28)

Mustafa Nihat'a göre Ziya Paşa nazımlarının hâkim unsuru, fikirdir. Ziya Paşa nazarî olarak bazı fikirler ileri sürmekle beraber Şiir ve İnşa makalesinde olduğu gibi yazdığı manzumeler itibarıyla daima eskiliğe bağlı kalmıştır. Terkiibent ve Terciiibent eserleri bile eski kalıba dökülmüş, dağınık fikir kırıntılarının toplanması sayılabilir. Mustafa Nihat, bu durumu şöyle özetler.

“Eski şekli çok ustalıkla kullanıyordu, ilk muhitinde iktidarıyla kendinin mümtaz mevkiini yapmıştı. Sonraları

⁶ Mustafa Nihat Özön, “Pertev Paşa- Şinasi Meselesi”, **Oluş**, C. I, S. 20, 14 Mayıs 1939, s. 308.

fikirlerindeki değişiklikleri gene o lisan ve şekille anlattı.” (s. 36)

Namık Kemal de Ziya Paşa gibi son asırdaki fikir hayatımızdan çok fazla etkilenir. O da Ziya Paşa gibi gençliğinde şark terbiyesini almış ve Avrupa’ya gidip gelmesiyle düşüncelerinde değişiklik meydana gelir.

Mustafa Nihat’a göre Namık Kemal, eski edebiyatın düşmanı kesilir. Eski edebiyatta yıkılmasını istediği şeyin şekil değil mana olduğunu söyler.

“Eski edebiyatın candan bir düşmanı kesilmişti. Bütün inceliklerini bildiği bu edebiyatın yıkılacak taraflarını da pekiyi biliyor ve ona durmadan hücum ediyordu... Onun eski edebiyatta hücum ettiği, yıkılmasını istediği şekil değil mana idi; çünkü şekil bakımından yeni denecek hiçbir manzumesi yoktur.”⁷

Mustafa Nihat’a göre Edebiyat-ı Cedide’nin toplanmasının en büyük âmillerinden biri olan Recaizade Mahmut Ekrem, Şinasi ile başlayıp Namık Kemal ve Hamit’in devam ettirdiği yeniliğin hocasıdır.

Mustafa Nihat; Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın yaptıklarının sadece bir yenilik hareketi değil bir ıslahatın ilk merhalesi olarak görür. Bu ıslahatın ikinci merhalesini de Hâmit oluşturur.

“Şinasi’nin Reşit Paşa’yı yeni bir düşünüşle metheden manzumeleri kaside şeklinde idi. Kemal ateşli vatan duygularını kaside ve gazellerle terennüm etmişti. Ziya Paşa’nın bütün meşhur manzumeleri hep eski nazım şekilleriyle yazılmıştı. Nazımda bu üçünün yapabildikleri, cezrî bir yenilik değil ancak bir nevi ıslahattı. Kıymeti inkâr edilmemek lazım gelen bu iş, nazmımızın eskilikten yeniliğe geçiş hareketinde ilk merhaleyi teşkil eder.

⁷ Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 35.

1875 sıralarında Hâmid'in ilk manzum eserlerini neşretmeye başlamasıyla bu hareketin ikinci safhası başlamış oldu.”⁸

Abdülhak Hâmit son asırdaki edebiyat yeniliğinin kesin şekil almasını hazırlayan edebî şahıstır. Hâmit hem mana hem de şekille ilgilenir ama dil konusunda eski kalır.

“Ona gelinceye kadar, bütün gördüklerimiz mana ile bir parça uğraştılar. Fakat Hâmit hem mana hem de o zamana kadar kimsenin düşünmediği şekille meşgul oldu.”
(s. 62)

“Muallim Naci ise milliyeti nisyan ederek efkârı frengi tebaiyet etmenin aleyhinde olduğu için Hâmid'i pek anlamadı.” (s. 83)

Şiirde mana ve şekil pürüzsüzlüğüne çok dikkat eden Muallim Naci, dil hususunda da bir üstattır.

⁸ Özön, a.g.e., s. 45.

II. Diğer Şairler

Tanzimat'tan sonra nazmımızda görülen yenilikleri ilerleten ve bu yeniliklerde tesirleri olan büyük şairlerin yanı sıra eski tarza tam bir sadakatle şiir yazan şairler ve eski ile yeniye uzlaştırmaya çalışıp ortada kalan şairler vardır. Bunlar arasında nazmın büyük üstatlarından Sadullah Paşa vardır.

Mustafa Nihat'a göre hayatın yürüyüşü, yeni bir nesil meydana getiriyordu. Bu nesil Şinasi'yi, Ziya Paşa'yı, Kemal'i okumuş, onların fikirlerini benimsemiş, iddialarını hatırında tutmuşlardı. Bu genç şairlerin arasında:

Nabizade Nazım, Menemenli Tahir, Abdülhalim Memduh, Ali Ferruh, İsmail Safa, Ahmet Vefa, Mehmet Celal ile Nigar, Makbule Leman, Yaşar Nezihe Hanımlar vardır. Bu gençler arasında Nabizade Nazım, hikâyede İsmail Safa, şiirde daha başarılıdır.

“Nabizade Nazım, nazımda yapamadığını hikâyede yaptı. İsmail Sefa, anadan doğma şair, şâir-i maderzat sıfatını ilk manzumelerinin intişarında kazanarak ölümüne kadar muhafaza etti.” (s. 95)

Mustafa Nihat, Ali Ferruh ve Abdülhalim Memduh'un başarılı olamamasını, Hamit'i taklit etmeye kalkmalarına bağlar.

“Ali Ferruh da Abdülhalim Memduh ve ekser o zamanın gençleri gibi Hamit yolunda idi ve zaten onlardan hiçbirinin muvaffak olmamasının sebebi Hamit gibi taklide imkân olmayan bir şahsiyeti meşk etmeleri idi.” (s. 95)

Mustafa Nihat'a göre o dönem için en çok şaşılacak olaylardan biri kadın şairlerin şiirler kaleme almasıydı. Önceleri bu olay şüpheyle karşılanmış fakat kadınların şiirler yazmasının gerçek olduğu anlaşıncaya da kadın müstearlarıyla yazmak o dönem için moda bile olmuştur.

III. Eskiliğin Devamı

Tanzimat'tan sonra ve bahsedilen yeniliklere ve ilerlemelere rağmen eski usulle yani kaside ve gazel şekillerinde eserler meydana getiren şairler vardır. Bunlar hem yazış tarzı hem de ilhamlarında eskilere bağlı idiler.

Mustafa Nihat, Eskiliğin Devamı başlığı altında Leskofçalı Galip Bey, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Hakkı Bey, Yenişehirli Avnî Bey, Osman Nevres, Esat Muhlis Paşa gibi Tanzimat döneminde yaşayan divan sahibi şairlere yer verir.

IV. Edebiyat-ı Cedide

Mustafa Nihat, Edebiyat-ı Cedide terkinini eski ve yeni Edebiyat-ı Cedide olarak ikiye ayırır. Ona göre Edebiyat-ı Cedide terkinini ilk olarak Namık Kemal ve arkadaşları yazılarında çok kullanır. Bu yüzden Servet-i Fünûn dergisi etrafında toplananlar kendilerini onlardan ayırmak için Yeni Edebiyat-ı Cedide tabirini kullanır.

Mustafa Nihat'a göre Edebiyat-ı Cedide ve Servet-i Fünûn birbirlerinden farklıdır. Ama birbirleriyle o kadar karışmışlardır ki beraber anılmışlardır.

“Edebiyat-ı Cedide'nin tarihi Servet-i Fünûn ile o kadar karışmıştır ki birçok kere bu edebiyata Servet-i Fünûn edebiyatı ismi de verilmiştir.” (s. 122)

Tevfik Fikret, Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli isimlerindendir. Hatta birçok isimle anılan bu edebiyat mektebinin bir adı da Fikret- Halit Ziya mektebidir. Edebiyat-ı Cedide'nin yaptığı yeniliklerin birçoğu Fikret'in eseridir.

Mustafa Nihat'a göre Fikret, Galatasaray lisesindeyken Recaizade Ekrem'in talebesi olduğundan zevk ve edebî eserler takdirinde onun çok etkisinde kalır. Muallim Naci, Fikret'e Türkçe kelimelerin hakkını vererek

pürüzsüz yazmanın tadını verir. Ekrem ve Hamid de daha çok konularda tesir eder.

Mustafa Nihat, Fikret'i vatan hissi, aile, tabiat duygusu ve çocuk şiirleri alt başlıkları ile inceler.

Cenap Şehabettin, kullandığı terkiplerle herkesi şaşırtır, kendi arkadaşlarından bazılarının bile tepkisine sebep olur.

Edebiyat-ı Cedide şairlerinin kullandıkları terkiplerden büyük bir kısmı, evvela Cenap Şehabettin'in kaleminden çıkar.

Servet-i Fünûn'da şiir yazan sadece Fikret ve Cenap değildir. Bu dergide yazı yazan Fikret'in manevi reisliğini kabul eden şairler vardır: Hüseyin Siret, Hüseyin Suat, Ali Ekrem, Ömer Naci, İbrahim Cehdi (Süleyman Nazif), Faik Ali, Süleyman Nesip, Celal Sahir, Zaimzade Hasan Fehmi.

Mustafa Nihat, Servet-i Fünûn dergisinin kapatılıp bir süre sonra tekrar yayım hayatına başlamasından bahsettikten sonra Edebiyat-ı Cedide'nin tesirleri ve devamı konusunda şunları söyler.

“Üstadların arasında birçoğu hâlâ zamanı kendi gençliklerindeki gibi zannediyorlardı. Gençler de bir toplanma yaptılar. Edebiyat-ı Cedide'ye mukabil Fecr-i Âti dediler, Servet-i Fünûn onların da neşir vasıtası oldu.

Edebiyat-ı Cedide gibi onları lisanlarının tıpkısıyla şiirler hikâyeler yazdılar, onlar gibi Garp edebiyatından tetkik tercümeler meydana getirdiler.” (s. 169)

V. Millî Edebiyat Mücadeleleri ve Bugünkü Nazım

Mustafa Nihat'a göre I. Dünya Savaşı (1914-1917) yıllarında Arapça ve Acemcesiz Türkçe için iyi bir çalışma zamanı olur. Türk dilinin başlı başına meydana çıkması için 1870'te başlayan çalışmalar yeni yeni meyve vermeye başlar. Balkan Harbi senelerinde yazılan bazı vatan manzumeleri hece vezni ile vücuda getirildiği için hecenin sadece vatan, aile, memleket manzumeleri için iyi bir alet olduğuna karar verilir gibi olur.

“Terkipsiz dil davasıyla sürüklenen hece vezni her gün kendine taraftar kazanarak ilerledi. İlk karşı koyanlar arasında sonraları bununla çok güzel eserler yazanlar vardı.” (s. 180)

Mustafa Nihat, hece vezninin ilk şairleri arasında Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Halit Fahri, Orhan Seyfi'yi ve gençlerden Enis Behiç, Kemalettin Kâmi, Necmettin Halil, Necip Fazıl ve Nazım Hikmet'i gösterir.

Hece vezni gelişip yaygınlaşırken aruz da hem dil hem de teknik bakımından değişiyordu. Aruz kullananlar arasında tekniği ilerleten Mehmet Akif'tir.

“Mehmet Akif, Tevfik Fikret'in nazımda yaptığını çok ileri götürdü. Fikret'in nesre en yakın nazım rüyasını hakikate çıkaran bu şairdir. Düşünüş cihetiyle birbirinin candan zıddı olan bu iki şair edebiyat tarihimizde yekdiğerini tamamlayan birer şahsiyettir.” (s. 180)

Aruz kullananlar arasında zevk yönünden değişiklik yapan Yahya Kemal'dir.

“Yahya Kemal, yeni bir tahassüsle gazeller yazdı. Bunlarda bir nevi Neo-Klasizm yapmak istiyordu. Fakat kimse farkına varamadı. Bunu bir çeşit divan edebiyatının yeni şekli saydılar.” (s. 180)

Mustafa Nihat'a göre Yahya Kemal, Fikret'le Akif'in tersine nesre yakın olan nazmın iyi olmadığı düşüncesindeydi.

VI. Diğer Nazım Nevileri

Mustafa Nihat, nazım cephesini tamamlamak için bu başlık altında halk edebiyatı, âşık edebiyatı, Bektaşî edebiyatı gibi diğer nazım nevilerinin bu asır içindeki durumlarını çok kısa bir şekilde anlatıyor.

İKİNCİ KISIM

TİYATRO

Mustafa Nihat, tiyatro türünün esaslarını, Batı kaynaklarından aldığımızı ve bu türün Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza girdiğini, Ortaoyunu ve Karagöz gibi oyunların tiyatromuzda bir esas teşkil etmediğini ifade eder.

“Tiyatro Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza giren ve esaslarını Garptan alan bir şekildir. İstanbul'a gelen Avrupa oyuncularının taklidiyle başlayan bu edebî şekil tercüme, adapte ve nihayet telifle edebiyatımızda yer tutar. Daha evvel herkese hitap eden Ortaoyunu ve Karagöz gibi oyun çeşitleri vardı fakat bunlar bizdeki tiyatronun bir esası olmadığı gibi dilden dile bir anane şeklinde süren ve herhangi bir sanatkârın şahsî ilaveleriyle genişleyen bir çeşitti.” (s. 265)

I. Türkçede Tiyatro ve İlk Eserleri

Mustafa Nihat, tiyatroda 1873'e kadar olan gelişmelerin tamamını Türkçede tiyatronun hazırlık devresi olarak görür. Ona göre Şinasi, **Şair Evlenmesi** ile Türk tiyatrosunun öncüsüdür. Direktör Âli Bey ise tiyatro türünde dönemin en önemli simalarındandır.

“Âli Bey, bu devrin ehemmiyetli bir siması olmakla beraber, edebiyat tarihimizde büyük bir yer tutmaya hakkı

olanlardan biridir... **Diyojen** ismiyle ilk çıkan mizah gazetesinin belli başlı muharrirlerindendir.” (s. 268)

II. Tiyatroda İkinci Devir (1873-1883)

Mustafa Nihat’a göre hazırlık devresinin sonlarına doğru izleyicinin zevk seviyesi yükseldiği için oyuncuların dilleri ve hareketleri eleştirilmeye başlanmıştır. Sahne, Ermenilerde olduğu için telaffuz problemi göze çarpmaktadır. Fakat bu mesele o zaman değil kırk sene sonra da halledilemez.

İkinci devrin en başarılı eseri, Namık Kemal’in **Vatan yahut Silistre**’si olmuştur. Manastırlı Rifat ile Hasan Bedrettin Paşa tiyatromuzun bu ikinci devrinin en şöhrete layık simalarıdır.

Ahmet Vefik Paşa da bu devrin önemli isimlerindendir.

“Bizde ilk tercümelerden olan Yusuf Kamil Paşa’nın **Telemak** tercümesindeki lisana karşı açık Türkçe ile yaptığı tercüme ve Molière’den tercüme ve adapteler Ahmet Vefik Paşa’nın sanat kabiliyeti açısından mükemmel notlardır.” (s. 285)

Mustafa Nihat’a göre Abdülhak Hâmit, Ahmet Vefik Paşa’nın tesiriyle tiyatro yazmaya başlar ve daha sonra da tiyatro yazmayı bırakamaz. Eserleri oynanmak için değil okunmak içindir.

“İlk tecrübelerinde hısımlarından olan Ahmet Vefik Paşa’nın nasihatleri vardır. Sonra yazdıklarında bu tiyatro şeklini bırakmadı. Eserleri sahnede gösterilmeye uygun değildi.” (s. 320)

İkinci devir edebiyatımızda tiyatronun en parlak zamanının yaşandığı devirdir. Ancak 1980'lerden sonra roman türünün kuvvetlenmesinden dolayı tiyatro rağbet görmemeye başlar.

III. 1908'den Sonra ve Bugünkü Tiyatro⁹

Tiyatro'nun üçüncü devrinde tiyatroyu ilerletmek için yazı yazarlar Recaizade Ekrem'in reisliğinde toplanarak Sahneyi Osmaniye'yi meydana getirirler.

Mustafa Nihat, bu devrin sanatkâr, oyuncu ve edebî eseri hakkında şunları söyler.

“Tiyatronun sahne kısmında tek tük sanatkârlar gözükmekle beraber kadınları gene Türk olmayanlardan idi. Eser gene eskisi gibiydi, tercümeler hem geçen devrinkilere benzer şekildeki tercümelerden ibaretti. Muharrirler siyasi mücadelelerle uğraştıklarından sahneye ehemmiyet verecek bir vaziyette değildiler.” (s. 364)

⁹ 1930'lardaki tiyatro kast edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

ROMAN

Roman türünün ilk örnekleri de tiyatro gibi ilkin çeviri sonra da Batı romanlarını taklit ederek benzetme ile verilmiştir.

Mustafa Nihat'ın romancılığımız ve romanımızın başlangıcı hakkında düşünceleri şunlardır.

“Roman şekli ilk hakiki eserlerini 1880'den sonra vermeye başlar... On seneden fazla bir zaman tercüme ve ilk teliflerle hazırlanan bu vadi nihayet 1896'da Edebiyat-ı Cedide'nin meydana çıkmasıyla birlikte ilerlemeye başladı. Teknik itibarıyla ilk garp numunelerine uygun eserler Edebiyat-ı Cedide zamanında yazılmıştır.” (s. 396)

I. Türkçede Roman

Aynı isimde bir de kitabı olan Mustafa Nihat, aynı konuları kitabında daha geniş inceleme imkânı bulmuştur. Buradaki bahiste Yusuf Kamil Paşa'nın **Telemak** tercümesinden başlayarak 1930'a kadar gelir.

Roman çeşidinin örnekleri ilkin çeviri sonra da Batı romanlarını taklit ederek benzetme ile verilir.

Mustafa Nihat, edebiyatımızda ilk çeviri romanı olarak Yusuf Kamil Paşa'nın **Telema**k tercümesini görür. Basıldığı dönemde dilinden dolayı çok fazla ilgi gördüğünü ifade eder.

“Birçok kereler izinli, izinsiz basıldı. Kazandığı rağbette dilin ehemmiyeti vardı. Çünkü bu tercümede kullanılan dil tam manası ile eski münşilerimizin dili idi... Uzun zaman garbın terakkilerini şark kalıbı içinde olursa kabul etmek davasında olan zümrenin çok hoşuna gitti.” (s. 396)

II. İlk Romancılar

Mustafa Nihat, bu bölümde Ahmet Mithat Efendi'den başlar ve Namık Kemal, Sami Paşazade Sezai, Nabizade Nazım'a değindikten sonra Diğer Hikâye Yazarları başlığı altında Şemsettin Sami, Emin Nihat, Recaizade Ekrem, Mehmet Tevfik'ten kısaca bahseder. Bahsetmesinin sebebini şu cümlelerle açıklar.

“Yaşayış ve yazış sırasıyla kısaca bunlardan bahsetmek edebiyatımızda roman nevinin geçirdiği değişiklikleri anlatır.” (s. 428)

Ahmet Mithat Efendi, hemen hemen her konuda yazmıştır. Fakat en önemli yönü hikâyeciliğidir. Hikâyelerinden sonra çok sayıda roman da yazmıştır ama döneminde edebiyat çevresinde ismi romancılar arasında sayılmaz. Mustafa Nihat, bu durumun sebebini şu şekilde açıklar.

“Ahmet Mithat Efendi telif, tercüme olsun hiçbir zaman roman yazmaktan geri durmadı... Buna rağmen edebiyattan hariç tutulmasına sebep üslubunun çok açık olmasıydı. O zaman üslup; âlî, müzeyyen, âdi gibi vasıflı sınıflara ayrılmıştı. Ahmet Mithat'inki üçüncü kısımdan oluyordu ve bunun için edebiyat dairesinde ismi sayılmıyordu.” (s. 400)

Buna rağmen zamanın en çok okunan romanları, Ahmet Mithat'ın eserleriyle tercüme romanlardır.

Mustafa Nihat'a göre siyasî yazıcılık, tarih ve tiyatro Namık Kemal'de romana engel olur. Fakat gazetecilikten zorla çekildiği ve tiyatrodan men edilip İstanbul'dan uzaklaştırıldığı zaman romanı düşünür.

Nabizade Nazım, edebiyatımızda yapılması gereken değişiklikleri aşağı yukarı otuz yıl önce sezer.

“Nabizade Nazım, Edebiyat-ı Cedide ismini verdiğimiz topluluk meydana gelinceye kadar edebiyatımızda gerek teknik ve gerek lisan itibarıyla yapılması lazım olan değişiklikleri ilk sezenlerden biridir.” (s. 421)

III. Tercümeler

Mustafa Nihat'a göre son yüz senelik hayatımızda tercüme büyük ve ehemmiyetli bir yer tutar. Özellikle de asıl tercüme devri olarak 1880'i görür.

“Asıl büyük tercüme devri 1880'de başlar. Bu tarihten sonra zaman zaman her cins roman tercüme edildi ve bunlara isimler verildi: hissî, tarihî, hayalî, cinaî gibi adlarla devir devir moda olan kitaplar edebiyatımız sahasında görüldüler.” (s. 439)

IV. Edebiyat-ı Cedide Romanı

Mustafa Nihat'a göre Edebiyat-ı Cedide roman yazarları, şairlerine nazaran daha şanslıydı. Çünkü şiirle uğraşanlar eskiyi yıkıp yerine yenisini getirmek mecburiyetindeydiler. Fakat romanda öyle değildi okuyucular zihnen hazırlanmış bir vaziyette bulunuyorlardı. Edebiyat-ı Cedide Romanı başlıklı yazıda Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'u ele alan Mustafa Nihat, bu yazarları Edebiyat-ı Cedide'nin hikâye ve roman üstadı olarak görür. Edebiyat-ı Cedide'nin bu üstatları dışında Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet, Ali Ekrem ve Saffeti Ziya'ya yer verir.

“Edebiyat-ı Cedide romanının Halit Ziya ile beraber bir üstadı da Mehmet Rauf'tur. İkisi birbirini tamamladılar. Halit Ziya'nın çok süslü ve külfetli üslubu yanında adeta acemice ve çok sade denecek bir ifade ile güzel hikâyeler vücuda getirdi.” (s. 457)

Halit Ziya, Fikret'in nazımda yaptığı dil ve teknikteki değişiklikleri hikâyede yapmıştır. Mustafa Nihat, Halit Ziya'nın yaptığı bu yeniliklere muarızlarının fazla itiraz edememesini şu şekilde açıklar.

“Halit Ziya, yenilikleriyle alafrangaların hoşuna giderken ahlak kayıtları ve romanesklik noktasından muarızlarının da zevkini okşuyordu.” (s. 449)

V. Edebiyat-ı Cedide'den Hariç Romancılar

Mustafa Nihat, Edebiyat-ı Cedide dışında kalan hikâye ve romancıları şu şekilde sınıflandırır.

“Aralarında Namık Kemal tarzını sıkıca muhafaza eden Kemal’in yaptıklarından ilerisini kabul etmeyenler olduğu gibi Edebiyat-ı Cedide’den hakiki mizaç farkıyla ayrı olanlar veya mensup olduğu gazetenin Edebiyat-ı Cedide’ye karşı aldığı cephede durmak mecburiyetinde olanlar da vardı. Vecihi, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Mehmet Celal bunlar arasında ehemmiyetli simalardır.” (s. 474)

VI. Bugünkü Roman¹⁰

Mustafa Nihat’a göre bu dönemin hikâyecileri arasında kemiyet ve keyfiyet noktasında dikkat edilecek isimler: Halide Edip, Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Mahmut Yesari’dir.

Mustafa Nihat’a göre Ömer Seyfettin, dil değişikliğinin en büyük amelesidir.

“Dil değişikliğinin en büyük amelesi olan Ömer Seyfettin, nazariyesini ileri sürdüğü şeyin ameliyesini de yapan bir kahramandır.” (s. 491)

Reşat Nuri, lisan itibariyle Türkçenin en ahenkli en güzel ifadeli bir muharriridir.

¹⁰ 1930’lardaki roman kast edilmektedir.

DÖRDÜNCÜ KISIM¹¹

TARİH

Mustafa Nihat'a göre tarih, İslamî edebiyatta ehemmiyetli bir yer tutar. Türk edebiyatında da aynı ehemmiyeti alan tarih türü asırlar içinde büyük tarihçiler yetiştirmiştir. Eski edebiyatımızda en belli başlı yeri tutan edebî tür, nazım ile tarihti.

I. Vakanüvisler

Tanzimat'a en yakın vakanüvis, Mütercim Asım'dır. Asım, geleneğe göre kendinden evvel gelen vakanüvisin bıraktığı tarihten başlayarak 1805-1807 senelerinin hadiselerini zapt eder. Şanizade, 1808-1820, Esat Efendi de 1821- 1824 senelerinin vakalarını yazmışlardır. Daha sonra Recai Efendi ve Nail Bey bu makama gelir fakat bir eser yazamazlar.

1855 yılında vakanüvislik Cevdet Paşa'ya geçer. Cevdet Efendi'ye ayrıca 1774 senesinden 1826 senesine kadar olan vukuatı yazmak vazifesi verilir.

Cevdet Paşa'dan sonra Lütfi Efendi vakanüvis olur. Lütfi Efendi'ye göre gazeteciliğin çoğalması, devlet tarihçiliğini artık manasız bir şekle sokmuştu.

Lütfi Efendi'den sonra son vakanüvis, Abdurrahman Şeref olur. 1908 inkılâbına kadar bu vazifede kalır.

¹¹ İkinci cilt bu kısımla başlıyor.

II. Diğer Tarihçiler

Yukarıda bahsedilen vakanüvislerle beraber 19. Yüzyılın Osmanlı Devleti'nde birçok tarih yazıcısı yetişmiştir. Zihniyet itibariyle aynıdırlar ama sadece İslam tarihini ya da sadece Osmanlı tarihini yazmak gibi farkları vardır.

Mustafa Nihat'a göre 19. asırda tarih, edebî bir hüner olmaktan çıkar ve ayrı bir bilim dalı olur.

1. Tanzimat Tarihçileri

Cevdet Paşa'ya Encümeni Daniş'te 1774'ten 1826 senesine kadar olan Osmanlı tarihini yazmak vazifesi verilirken Encümen'in ikinci reisi olan Hayrullah Efendi de dünyadaki gelişen olayları göz önüne alarak bir Osmanlı tarihi yazmak istedi.

Hayrullah Efendi'nin **Tarihi Devleti Aliye-i Osmaniye'si** 1223 senesinden 1653 senesine kadar olan olayları ihtiva eden on altı ciltlik bir eserdir.

Tanzimat tarihçileri arasında Osmanlı tarihi olarak Mehmet Fevzi'nin **Haber-i Sahih**, Mustafa Nuri Paşa'nın **Netayicülvukuat** adlı eserleri vardır.

Mustafa Nihat, Tanzimat tarihçileri başlığı altında Namık Kemal ve Ahmet Mithat'a geniş yer verir. Bu durumu Hüseyin Namık Orkun, şu cümlelerle eleştirir: "Bu bahiste bahsedilmesi lazım gelen daha birçok eser ve müellif olduğu halde Mustafa Nihat, her nedense Namık Kemal ve Mithat Efendi gibi zevata daha çok yer vermiştir."¹² Bu duruma Namık Kemal ve Ahmet Mithat'ın edebiyatçı kimlikleri ve edebî eserlerinin bulunması sebep olabilir.

¹² Hüseyin Namık Orkun, "Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi", **Ülkü**, Mayıs 1936, S. 39, s. 235.

Özön, daha sonra 1908'e kadar telif ve tercüme olarak basılan tarih kitaplarına değinir.

2. 1908'den Sonra

Mustafa Nihat'a göre 1908 inkılabı, sıkı bir istibdat altında bunalıp kalmış olan millet için büyük bir coşkunluk vesilesi idi. İstibdattan sonra geri kalmışlıktan kurtulmak için birçok alanda olduğu gibi tarih alanında da ciddi çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Mustafa Nihat'ın 19. asırdan sonra değişen tarih yazarı hakkındaki düşünceleri şunlardır.

“19. asra kadar en başlı endişesi üslup düşüncesi olan müverrih, şimdi eserini meydana getirirken edebî bir eser olarak değil muayyen ve ilmî kaidelere riayet ederek yazmak mecburiyetinde kalmıştı.” (s. 51)

Mustafa Nihat, 1908'den sonraki tarih çalışmalarını Osmanlı tarihini yazanlar ve Türk tarihini yazanlar olmak üzere iki gruba ayırır.

Mustafa Nihat, Osmanlı tarihi yazarlar arasında Murat Bey, Ahmet Rasim, Kamil Paşa, Hammer Purgstall, Necip Asım, Ahmet Refik; Türk tarihini yazanlar arasında ise Rıdvan Nafiz, Şemseddin, Hüseyin Cahit, Dr. Rıza Nur gibi isimlere yer verir.

3. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti

Mustafa Nihat, tarih üzerinde ümmetçiliğin ve Osmanlıcılığın etkisinin kalkmasını Osmanlı devletinin dağılmasıyla olduğunu söyler.

“Osmanlı siyaset ve gayelerinin kalkması, tarih yazıcıları için siyasî endişeleri bertaraf ettiği gibi Cumhuriyet’in laik esaslar üzerine kurulması, asırlardan beri Türk düşünce ve fikriyatı üzerine hâkim bir şekilde müessir olan dinî tesiri de hükümsüz bir hâle getirdi.” (s. 73)

BEŞİNCİ KISIM

COĞRAFYA VE SEYAHAT

Coğrafya, 19. asrın ikinci yarısında şubesi hâlinde bulunduğu tarihten ayrılarak başlı başına bir ilim olur.

Mustafa Nihat, Coğrafya hakkında eserler verenler arasında Seydî Reis, Katip Çelebi ve Evliya Çelebi'nin isimlerine ve eserlerine yer verir. Tanzimat'ı takip eden seneler içinde ise memleketin coğrafya ve eski tarihine ait eserler verenler içinde Charles Texier, Ahmet Mithat, Müşir Cevat Paşa, Kaymakam Ali Cevat, Kaymakam Ömer Süphi, Eyüp Sabri Paşa ve Ahmet Refik Paşa'nın isimlerine ve eserlerine yer verir.

Mustafa Nihat, Seyahat alt başlığında sadece sefaretnameler ve Evliya Çelebi'ye çok kısa değinir. Tanzimat'tan sonra Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Ahmet İhsan, Âli Bey; Edebiyatı Cedide zamanında Cenap Şehabettin; 1908 inkılabından sonra Ahmet Şerif, Umumi harpten sonra Falih Rıfkı'nın seyahatle ilgili eserlerinin isimlerine yer verir.

Hüseyin Namık Orkun, kitabın bu kısmının yetersiz ve eksik olduğunu söyler.

“Coğrafya ve seyahate ait bahis çok kısa ve noksandır.”¹³

¹³ Orkun, a.g.m., s. 235.

ALTINCI KISIM

EDEBİYAT TARİHİ VE TENKİT

Mustafa Nihat'a göre 19. asrın başlarına kadar edebiyat tarihi ve tenkit birbirinden ayrılmaz bir hâlde devam eder. Daha sonra tenkidi, felsefe ve edebiyat tarihini de tarih, umumi usul ve çerçevesinin altına alır.

I. Edebiyat Tarihi

Mustafa Nihat, bu kısımda tezkirecilik ve tezkirecilerden kısaca bahsettikten sonra **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** yazılana kadar olan zamandaki edebiyat tarihi ve yazarlarına yer vermiştir. Ona göre ilk edebiyat tarihini yazan Abdülhalim Memduh'tur.

Mustafa Nihat'a göre 1908'den sonra fikriyatımızdaki Fransız hâkimiyetini, Mehmet Fuat Köprülü ve dönemin siyasî gelişmeleri, değiştirmeye başlar.

“Fikriyatımızda hâkim olan Fransız görüşünü değiştirmek zarureti kendini gösterecekti. Siyasî hadiseler, 1908'i takip eden senelerin hazin vakaları bu işte amil oldular. Edebiyat tarihimizde bu işi ilk gören ve yapan Köprülüzade Mehmet Fuat'tır.” (s. 150)

II. Tenkit

Tenkit alt başlığında lisan meselesi ve lisan hareketini işleyen Mustafa Nihat, dil hakkında şunları söyler.

“Tanzimat’tan sonrakiler de eskiler gibi Türkçe’yi Arapça ve Acemce iki kanat takmış ve fikir göklerinin derinliklerinde uçan bir kuş telakki ediyorlar ve eskilerin şark semasında uçurttukları kuşu garbe doğru alıştırıyorlardı.” (s. 177)

Bizde ilk lisan münakaşasını, 1964’te Şinasi başlatmıştır. Şinasi’ye göre, Türkçe diye bir lisan vardı, bunun kendine mahsus kaideleri, başka lisanlardan alınsa bile kendi tasarruf hakkı olmak lazımdı.

Mustafa Nihat, Namık Kemal’in **Tahrib-i Harabat**, **Tâkib-i Harabat**, **İrfan Paşa’ya Mektup**’u adlı eserleri ve Recaizade Mahmut Ekrem’in ona üstat sıfatını kazandıran **Tâlim-i Edebiyat** adlı eseri üzerinde durmuştur.

Mustafa Nihat’a göre, Tanzimat’tan sonra görülen birçok eksikliklerden biri de lisanın bir gramerinin bulunmamasıydı. Buna bir çare olarak da Cevdet Paşa’nın yazdığı **Kavaid-i Türkiye** eserini görür. Daha sonra Cevdet Paşa, fesihane ve beligane ifade-i meramı öğretmek için **Belagat-i Osmaniye**’yi yazmıştır. (s. 202)

Mustafa Nihat, Edebiyat-ı Cedide zamanındaki münakaşa ve tenkitlere şöyle değinir.

“Şinasi ile başlayan edebî mevzulara dair matbuat münakaşaları her zamandan ziyade olarak, Recaizade’nin delaletiyle bazı gençlerin Servet-i Fünun mecmuası etrafında toplanması üzerine şiddet ve hararet kesbetti. Recaizade ve Muallim Naci arasında başlayan münakaşa yazı yazarları da Ekrem ve Naci taraftarları olarak ikiye böldü.” (s. 207)

Mustafa Nihat'ın Fecr-i Ati hakkındaki görüşleri şöyledir.

“Edebiyat-ı Cedide'nin tamamıyla aynıydı. Manzumeleri, hikâyeleri, tetkikleri Fikret ile Cenab'ı, Halit Ziya ile Rauf'u ve Ahmet Şuayp ile Hüseyin Cahit'i geçmemişti. Lisan itibariyle de aynen onların bir eşi idi.” (s. 222)

YEDİNCİ KISIM

MEKTUP VE HATIRAT

Batı medeniyetinde var olan ve tarihe yardımcılık eden mektup ve hatırat, eski edebiyatımızda münşeât dışında yoktur. Bu konuda Mustafa Nihat şunları söyler.

“Garp milletleri edebiyatında geniş yer tutan ve tarihe yardımcı olan bu çeşitler eski edebiyatımızda yok gibidir. Filvaki eski edebiyatımızda bir nesir sanatı hâlinde olan münşeât yazıları varsa da bunlar daha ziyade sanat göstermek için yazılmıştır.” (s. 235)

Resmî ve özel örnekleri olan mektubu ve mektuplaşmayı Mustafa Nihat, şöyle görür.

“Mektuplaşmak ayrı bir zevk meselesidir. Uzun uzadıya bir hadise ve bir his hakkında yakınlarına mektup yazmak olgun bir itiyat ve tekâmül eseridir.” (s. 236)

Mektup kadar da mazisi olmayan hatıratın yazılış sebebi hakkında da şunları söyler.

“İdare değişikliği, eski idare adamlarında kendilerini temize çıkarmak ve eski idarenin fenalıklarıyla alakaları olmadığını ispat niyetiyle vücuda getirildikleri gibi siyasî cereyanların çürütmek istediği politikacıların kendilerini müdafaa için zamanlarında vaki olan hadiseleri bahis mevzu yapmaları bu eserlerin mevzularıdır.” (s. 236)

SEKİZİNCİ KISIM

FELSEFE

Felsefe kısmında felsefe, felsefe tarihi, psikoloji, ahlak, estetik, içtimaiyat, pedagoji hakkında kısa, ansiklopedik bilgiler vardır.

DOKUZUNCU KISIM

HİTABET VE GAZETECİLİK

Mustafa Nihat'a göre bu iki türün gelişip yayılması tamamen özgürlüğe ve özgür düşünceye bağlıdır.

“Hitabet ve gazeteciliğin inkişafı, hürriyete bağlıdır. Bu iki cinsin de ehemmiyete değer eser verebilmesi için serbest bir sahanın vücudu şarttır.” (s. 310)

I. Hitabet

Mustafa Nihat, hitabeti; siyasî, adlî, dinî ve akademik olarak dörde ayırdıktan sonra hitabetin kısa bir tanımını yapar. Hitabet ve nutuk alanında Hamdullah Suphi, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün önde geldiğini söyler.

II. Gazetecilik

İlk gazete, 1831’de Takvim-i Vakayi adıyla, ikinci gazete ise 1840’ta Ceride-i Havadis adıyla çıkmaya başlar.

Mustafa Nihat’a göre Ceride-i Havadis, birinci arkadaşına nispetle dil bakımından daha sadeydi ve tercümeyle daha fazla önem veriyordu.

Şinasi, 1860’ta Tercüman-ı Ahval, 1862’de de Tasvir-i Efkâr’ı çıkarır. Şinasi’nin gazetecilik hayatı, Tercüman-ı Ahval’deki birkaç ay ve Tasvir-i Efkâr’ı neşrettiği iki yıllık bir zamandır.

Mustafa Nihat’a göre Şinasi, otuz bir yıllık bir geçmişe sahip olan gazete dilinde ilk esaslı değişikliği gösteren adamdır. Tarzı itibariyle kendisine bir benzer yetişmemiştir. Namık Kemal, Şinasi’den çok daha fazla şöhrete sahip olmasına rağmen yazı kuvveti itibariyle ondan geridir.

Namık Kemal’in tenkitlerinde en acı, en felaketli hadiselerde bile imanını kaybetmeyen bir harareti vardı. Hâlin kötülüğünü maziden kuvvet alarak istikbali iyilik ümidiyle tadil ediyordu. “İstikbalimiz emindir.” sözü her yazısının nakaratıdır.

Mustafa Nihat, Şinasi ve Namık Kemal dışında bu dönemin en önemli gazetecileri arasında Ahmet Mithat, Ebuzziya Tevfik ve Şemseddin Sami’yi görür. Yine bu dönemin gazeteciliğini anlatırken şu ifadeleri kullanıyor:

“Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’ı neşrettiği yılı takip eden seneler içinde gazete ve mecmualar çoğalmaya başladı. Bunların birçokları birkaç sayı çıkıp neşriyatlarını tatil ediyorlardı.” (s. 348)

Mustafa Nihat, Tanzimat’tan sonra ve 1880’den önceki gazeteciliğimizin daha serbest ve baskıdan uzak olduğunu belirtir. 1880’den sonra ve 1908’e kadar olan gazeteciliğimiz hakkında da şunları söyler:

“Gazetelerin bir yere kadar serbestliği 1880 senesine kadar sürer. Bu senelerden sonra sıkı bir idare istibdadı gazeteciliğin ilerlemesine yer bırakmaz.

Siyasî gazetecilik artık ölmüştü. Memleket haberleri hatta şehir haberlerinin ekserisi Beyođlu tarafında çıkan ve nispeten serbest bulunan Frenk gazetelerinden naklediliyor, bizim gazeteciliğimiz tercümeye inhisar ediyordu. Bu hâl 1908 senesine kadar şiddetini artırarak devam eder.” (s. 349)

1908 inkılabı yıllarca siyasî, edebî ve ilmî alanlarda sükuta mecbur edilen yayımcılığın birdenbire serbestleşmesine neden olur.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi’nin ikinci cildinin sonunda “Bir Asırlık Kronoloji Cetveli” vardır. Bu cetvel 1826 Şinasi’nin doğmasıyla başlar ve 1931 Mehmet Rauf’un ölümü ile biter.

B. SON ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi,¹⁴ müellifinin ifadesiyle **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** esas tutularak ve 1930'dan 1945'e kadar elde edilen tecrübelerle göre lüzumlu görülen değişiklikler ve ilaveler yapılarak kaleme alınmıştır.

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde edebiyat tarihi ile ilgili bilgilerde çok önemli değişiklik yoktur.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi'den farklı olarak edebî tür ve edebî şahısları anlatırken bu şahısların edebî eserlerinden verilen çok sayıda örneklerden bazıları **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde yer almaz. Aradan geçen aşağı yukarı on beş yıl içinde edebî metinlerden birçoğunun yeniden basılmış olması ve bir takım monografilerle antolojilerin aynı maksadı görmesinden dolayı kitabın örnek metinlerinden bir kısmı azaltılmıştır.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi'nde verilen örnek eserler yakın zamanda yazıldığı hâlde dil bakımından eski olduklarından metinleri yeni harflere dökmekte ve yazarları zor durumda bırakmaktaydı. Kitaplarda ve edebiyat tarihlerinde verilen örneklerdeki hataların büyük bir bölümü de bu yüzden oluşmaktaydı.

Mustafa Nihat Özön, bu yüzden ilk baskısında olduğu gibi ikinci baskısında da dokuz kısımdan oluşan **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'ne "Dil Meselesi" kısmını da ekleyerek 1945'te **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'ni on kısım olarak yayımlar.

Mustafa Nihat, onuncu kısımda Dil Meselesi olarak lügat, gramer ve sentaks üzerine Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat'ın görüşlerini ele alıp işledikten sonra Şemsettin Sami, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp'in görüşlerini de ele alır ve işler. Mustafa Nihat, Dil Meselesi kısmını

¹⁴ Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1945. (Tezimizde esas aldığımız baskı).

12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasından bahsederek bitirir.

Eser, zenginleştirilen dipnotlarla bilgi sağlamlığını ve zenginliğini ön plana çıkarır.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi kitabının sonunda 1931'e kadar gelen kronoloji cetveli, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde 1940'a kadar devam eder.

Müellifinin ifadesiyle **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nin bibliyografi kısmı 1940'lara kadar işlenmiş bulunmaktadır. Bunlar, yalnız kitap ismi sıralamak ve bilhassa bu isimleri ezberletmek için değil herhangi bir muharririn yazdığı bir eserin fikrî ve bedîî mahiyetini, bir devrin fikrî hüviyet ve temayülünü, bir edebî nevin tekâmülünü bir tablo mahiyetinde göstermek düşüncesiyle ilave olunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. SON ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ'NİN METODİK YAPISI¹

A. DEVİR VE DÖNEMLERİN SINIFLANDIRILMASI, ADLANDIRMALAR

Edebiyat tarihçilerinin edebî devir ve dönemleri, hangi kıstaslara göre belirledikleri, bu edebî devir ve dönemleri nasıl isimlendirdikleri ve bunları nasıl değerlendirdikleri üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Ancak bugüne kadar yazılmış edebiyat tarihlerini incelerken edebiyat tarihi yazarlarının bu konu üzerinde henüz bir mutabakata varmamış olduklarını görürüz.

R. Wellek- A. Warren'e göre edebî devirler; siyasî değişmelere, yüzyıllara, zamana göre değil de sadece edebî olan ölçütlerle tespit edilmelidir.

“Edebiyat tamamen bir milletin politik veya sosyal devrimlerine göre belirlenmiş bir şekilde düşünülür ve devirleri belirleme problemi, bölümlmeleri ve devirleri genellikle hiçbir inceleme yapılmaksızın kabul edilen politika ve toplum tarihçilerine bırakılır.”²

Yani devirlerin ve dönemlerin politik olarak ayrılması, edebiyat tarihçilerinin işi değildir. Bu durumda “Edebî devirler, sadece edebî olan ölçütlerle tespit edilmelidir.”³

¹ Mustafa Nihat, Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945.

² R. Wellek- A. Warren, **Edebiyat Teorisi**, Çev. Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir, 1993, s. 237.

³ Wellek, a.g.e., s. 237.

Şehabettin Süleyman ve Köprülüzâde Mehmet Fuad ise toplumun başından geçen siyasî, sosyal gelişim ve değişim dönemlerinin edebiyata tesir ettiği görüşünü ileri sürer.

“Bir milletin sûret-i teessüs ve teşekkülü, devre-i kemâl ve tevakkufu, devre-i inhitât-ı edebiyatında okunur, görülür, el ile temas edilircesine anlaşılır.”¹ Bununla birlikte edebî dönemlerin belirleyicisi olarak toplum şeklinin değişiminin ve gelişiminin esas alınmasının doğru olacağını belirtir.

“Edvâr-ı edebiyeyi inkılabât ve tekâmülât-ı cemiyete göre tefrik etmek en doğrudur.”²

Köprülü, edebiyat tarihimize bir bütün olarak bakar, edebiyatımızı dönemlere ayırırken bu devirlerin birbirine olan etkisini, sebep sonuç ilişkilerini düşünerek ortaya koyar.

Köprülü, Türklerin üç ayrı büyük medeniyet kurduklarını bu üç medeniyetin de birbirinden çok farklı ruhta ve özellikte edebiyat oluşturduklarını söyler. Bunlar İslamiyet’ten Evvel Türk Edebiyatı, İslam Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı ve Avrupa Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı’dır.

Köprülü, geniş bilgisi ve otoritesiyle kendisinden sonra yazılmış birçok edebiyat tarihine yol göstermiştir ve özellikle bu temel tasnifi günümüze kadar geçerliliğini muhafaza etmiştir.

Mustafa Nihat Özön, Köprülü’nün Türk edebiyatını dönemlere ayırdığı temel tasnifini, bu üç dönemdeki Türk edebiyatının çok farklı seciyelerde olduğunu belirterek, kendine ölçüt alır.

Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**’nin “Başlangıç” bölümünde Türk edebiyatını, İslamiyet’ten Evvel Türk Edebiyatı, İslam Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı ve Garp Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı olmak üzere üç döneme ayırır.

¹ Mehmet Fuat Köprülüzâde - Şehabettin Süleyman, **Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı**, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1332, s. 6.

² Köprülüzâde, a.g.e., s. 34.

Mustafa Nihat Özön, yukarıdaki temel tasnifi kabul eder ancak kitabının isminden de anlaşılacağı üzere Türk edebiyatını başlangıcından itibaren değil de belli bir devirden itibaren ele alarak inceler. Mustafa Nihat Özön'le aynı dönemde İsmail Habib Sevük, İsmail Hikmet Ertaylan ve Ahmet Hamdi Tanpınar da Türk edebiyatını belli bir devirden itibaren ele alarak incelerler.³

Mustafa Nihat Özön, “Başlangıç” bölümünden sonra “Yenilik Mübeşşirleri” (s. 1-16) adlı bölümle devam eder.

Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nin “Yenilik Mübeşşirleri” bölümünde, insanların yaşam biçimlerindeki ve siyasî alandaki değişikliklerin, yenileşme hareketlerinin ve tercümelerin; toplum hayatını, edebiyatı ve dili nasıl etkilediği üzerinde durur. Yeniliğin müjdecileri olarak Mütercim Asım ve Hoca İshak Efendi'yi gösterir. Özön'ün edebiyat tarihi, edebî türleri temel alan dokuz ana bölümden oluşur.

Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde her edebî türün gelişimini Tanzimat'tan 1930'lara kadar getirir ve o dönemin belirleyici siyasi, sosyal özelliklerini topluca vermeye çalışır. Bu esnada yazar ve şairleri yaşadıkları dönemin içine yerleştirirken öznel yargılardan kaçınır. Özön'ün üslubu da bu çizgi üzerindedir. Yani **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde benzetmelere, abartıya, kendi deyimiyle laf salatasına yer vermemiştir. Bu konuda Mustafa Nihat, bir mülakatında şunları söyler.

“Benim kitabı, İsmail Habib'in kitabına (**Türk Teceddüt Edebiyat Tarihi**) bir tepki, bir kızgınlık sonucu da sayabilirsin. Yani işte edebiyatı bir söz yığını, laf salatası sayan anlayışa bir tepki.”⁴

Mustafa Nihat Özön, “Yenilik Mübeşşirleri” bölümünden sonra “Nazım” türünün gelişimini ele alır. “İlk Nazım Yenilikleri” başlığı altında Etem Pertev

³ İsmail Hikmet'in kitabının adında bir sınırlama yoktur. Yazar, muhtevada sınırlama getirir. İsmail Hikmet Ertaylan, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 4 C., Bakü, 1925-1926, İsmail Habib Sevük, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1340, Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1956.

⁴ Etem Çalık, “**Edebî Mülakatlar**”, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1993, s. 132.

Paşa, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamid ve Muallim Naci'yi ele alır.

“Bu Devrin Diğer Şairleri” alt başlığında Nabizade Nazım, Menemenli Tahir, Abdülhalim Memduh, Ali Ferruh, İsmail Safa, Ahmet Vefa, Mehmet Celal ile Nigar, Makbule Leman, Yaşar Nezihe Hanımlar vardır.

“Eskiliğin Devamı” başlığı altında Leşkofçalı Galip Bey, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Hakkı Bey, Yenişehirli Avnî Bey, Osman Nevres, Esat Muhlis Paşa gibi Tanzimat döneminde yaşayan divan sahibi şairlere yer vermiştir.

“Edebiyat-ı Cedide” başlığı ile devam eden Mustafa Nihat, Edebiyat-ı Cedide terkiibini eski ve yeni Edebiyat-ı Cedide olarak ikiye ayırır. Ona göre Edebiyat-ı Cedide terkiibini ilk olarak Namık Kemal ve arkadaşları yazılarında çok kullanır. Bu yüzden Servet-i Fünûn dergisi etrafında toplananlar kendilerini onlardan ayırmak için Yeni Edebiyat-ı Cedide tabirini kullanır.

Mustafa Nihat'a göre Yeni Edebiyat-ı Cedide ve Servet-i Fünûn birbirlerinden farklıdır. Ama birbirleriyle o kadar karışmışlardır ki beraber anılmışlardır.

“Servet-i Fünûn mecmuasındaki topluluğu vücuda getirmezden önceki yıllarda bu topluluğa dâhil olan muharrirlerin diğer mecmualarda neşrettikleri manzum ve mensur yazılarla Edebiyat-ı Cedide teşekkülünün manen temeli atılmış. Birbirlerinden haberdar olmayarak attıkları bu adımlar Servet-i Fünûn'da toplanmalarından sonra muayyen gayeli bir hareket hâlini aldı ve son asır edebiyatımızda bir merhale teşkil etti.”⁵

“Millî Edebiyat Mücadeleleri ve Bugünkü Nazım” başlığı altında da Mustafa Nihat, hece vezninin ilk şairleri arasında Faruk Nafiz, Yusuf Ziya,

⁵ Mustafa Nihat, Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945. s. 65.

Halit Fahri, Orhan Seyfi'yi ve gençlerden Enis Behiç, Kemalettin Kâmi, Necmettin Halil, Necip Fazıl ve Nazım Hikmet'i gösterir.

Aruz kullananlar arasında da Mehmet Akif ve Yahya Kemal'e değinir.

B. BİBLİYOGRAFİK VE BİYOGRAFİK MALUMAT

Edebiyat tarihçilerine göre dört başı mamur bir edebiyat tarihi yazabilmek için biyografi çalışmaları önemlidir.⁶

Mustafa Nihat'a göre de bir devrin fikir cereyanlarını tespit edebilmek için bazı çalışmalara, hazırlıklara ihtiyaç vardır. Bu hazırlıkların başında da biyografi, bibliyografi malumatı gelir.

Mustafa Nihat, bibliyografi ve biyografi hakkındaki görüşlerine **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'ne başlarken "Birkaç Söz" başlığı altında değinir.

"Biyografi malumatı, karışık ve daima vesikalandırılmaya muhtaçtır. Bibliyografi malumatı ise sadece kitap isimlerinin sayılması şeklinde kalmayıp o kitabın yazılış ve basılış tarihlerinin tespiti şeklinde olursa işe yarar bir hâl alır."⁷

Bibliyografi konusunda çok dikkatli ve hassas davranan Mustafa Nihat'ın, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** adlı eseri bibliyografya çalışmalarının sonuçlarına göre yapılan çalışmaların bir araya getirilmiş hâlidir. Kendisinin ifadesiyle

"İşte bu kitap, bu bir asırlık zaman içinde fikir hayatımızdaki değişiklikleri tarih sırasına göre örnekleriyle göstermek istediğinden doğan bir eserdir."⁸

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde dipnot sistemi mevcuttur ve yazar konuyla alakalı dipnotları tüm ayrıntılarıyla vermeye gayret gösterir. Bu dipnotlarda edebî şahıslarla ilgili bilginin her birinin sonunda okuyuculara ve araştırmacılara yardımcı olmak üzere bahsedilen edebî şahsın eserleri verildikten sonra "Hakkındaki Eserler" alt başlığına da yer verir. Bu yönüyle

⁶Mehmet Kaplan, "Türk Edebiyatı Tarihi", **Sanat ve Edebiyat Gazetesi**, S. 49-50, s. 1, 16 Aralık 1947; Faruk Kadri Timurtaş, "Yeni Türk Edebiyatı Tarihi Ana Kitabı Nasıl Yazılabilir?", **Türk Kültürü**, S. 7, Mayıs 1963, s. 28.

⁷ Mustafa Nihat, Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945.

⁸ Özön, a.g.e., s. 3.

diğer edebiyat tarihlerinden farklılık arz eder ve bahsettiği edebî şahısların o dönem için bibliyografyasını verir.

Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** adlı eserin son bölümünde⁹ “Son Yüzyılın Kronolojik Cetveli” adlı bir bölüme yer verir. 1826 Şinasi’nin doğması ile başlayan ve 1940 İtalya’nın Yunanistan’a harp açması ile biten bu bölümde edebî, tarihî, Türk toplumunu ve dünyayı ilgilendiren birçok siyasi olayın tarihini verir. Mustafa Nihat, bu bilgileri vermesindeki amacı da şu şekilde belirtir.

“Bibliyografya kısmı son yıllara kadar işlenmiş bulunmaktadır. Bunlar yalnız kitap ismi sıralamak ve bilhassa bu isimleri ezberletmek için değil herhangi bir muharririn yazdığı bir eserin fikrî ve bedîî mahiyetini, bir devrin fikrî hüviyet ve temayülünü, bir edebî nevin tekâmülünü bir tablo mahiyetinde göstermek düşüncesiyle ilave olunmuştur.”¹⁰

Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**’nde biyografileri verirken o zamana kadar yazılmış olan edebiyat tarihlerinden farklı bir yol izler. Her kısmın başında bahsettiği edebî türün 1930’lara kadar olan gelişimini ana hatlarıyla verir sonra edebî şahıslara geçer. Edebî şahısların bahsi olan edebî türdeki faaliyetlerinden söz eder.

Edebî şahısların hayatı için kitapta ayrıca bir bölüm düşünmez ve edebî şahısların hayatını, edebî türleri anlatırken edebî şahısların isminin geçtiği sayfanın alt kısmında dipnot şeklinde, çok küçük puntolarla verir. Burada edebî şahısların doğum tarihi ve yeri, ailesinin kim olduğu, çocukluğu ve gençliği nasıl geçirdiği, eğitim süreçleri, ilgi alanları, nelerle uğraştığı, çalıştığı yerler, yaptığı görevler ve az da olsa edebî faaliyetlerinden söz eder. Özön, bu bilgileri belli bir düzen içinde vermeye gayret eder.

Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki Mustafa Nihat, edebî türleri anlatırken eserde ayrıca başlık açtığı şair ve yazarlar hakkında daha fazla bilgi verirken bahsettiği edebî türdeki “Diğer şair ve yazarlar” başlığı altında ismi geçen

⁹ Özön, a.g.e., s. 454.

¹⁰ Özön, a.g.e., s. 3.

edebî şahısların hayatları hakkında kısa bilgiler verir ve fazla ayrıntıya girmez.

C. EDEBÎ ŞAHISLARA YER VERİLMESİ

Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde her kısımda bahsettiği edebî türün içinde, o edebî türde faaliyetlerde bulunmuş, eserler vermiş edebî şahıslara yer vermiştir. Edebî şahıslara yer verirken sadece şahsın ismini yazar ve gerekli bilgileri ardı ardına sıralar, “şairliği”, “nesri”, “üslubu” gibi müstakil başlıklara ayrıca yer vermez.

Mustafa Nihat'ın **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde edebî şahısları nasıl verdiğini birkaç noktada toplayabiliriz.

Şair ve yazarların edebiyatımıza getirdiği yeniliklerden ve hizmetlerinden söz eder. Şinasi'den bahsederken

“Şinasi, yenilik hareketimizde eskiden ayrılmak davasını cesaretle ortaya atan şahsiyetlerin başında gelir.”¹¹

Mustafa Nihat, edebî şahısları kendisinden önce ya da çağdaşı olan edebî şahıslarla karşılaştırır.

Özön, edebî şahısların kendisinden öncekilerden etkilendiği yönleri ve kendisinden sonrakilere etkisini ortaya koyarak da edebî şahısların değerini gözler önüne sermeye çalışır.

Recaizade Ekrem'den bahsederken Kemal ve Hamit tarzında manzumeler yazdığından ve son zamanlarında da edebiyat-ı cedide şairleri gibi eserler meydana getirdiğinden bahseder.¹²

“Şinasi'yi edebiyatımızdaki yeniliğin babası saymak icap eder. Ondan daha genç olanların ve daha sonra gelenlerin – mesela Namık Kemal ve Hamid'in- yeniliğin yayılıp tutulmasında daha büyük rolleri olsa dahi bu işe başlamak,

¹¹ Özön, a.g.e., s. 20.

¹² Özön, a.g.e., s. 42.

yapılacak şeyleri şuurlu olarak düşünmek, esasları ayarlayıp gidilecek yolu çizmek şerefi ve hakkı Şinasi'ye aittir.”¹³

Bir başka yerde Ziya Paşa'yı anlatırken Şinasi ile mukayese eder.

“Kasidelerinde Şinasininkilerde olduğu tarzda yenilik unsurları bile yoktur. Gazelleri de yine böyle eskiliğin devamıdır.”¹⁴

Bir başka yerde Namık Kemal'in etkilendiği isimlerden bahseder.

“Kemal eski şairlerden Nefi, Nedim, Naili ve Fehim gibileri takdir ve taklit ediyordu. Yazdıkları onların vadisindedir.”¹⁵

Mustafa Nihat'ın, yazarın edebî şahsını anlatırken başvurduğu yöntemlerden biri de edebî şahsın hangi alanlarda ve ne tür edebî konularda öncülük yaptığını, eğer edebî şahıs birden fazla edebî türde yazdıysa hangi edebî türe daha fazla ağırlık verdiğini göstermeye çalışmasıdır.

“Recaizade Ekrem şiirimizin ve umumiyetle edebiyatımızın tekâmülüne eserlerinden ziyade fikirleri ve gençlere yol göstermesiyle hizmet etmiştir.”¹⁶

Şinasi'nin “En büyük muvaffakiyeti ve çalışması, kısalığıyla beraber gazetecilik ve dolayısıyla nesir yolunda olmuştur.”¹⁷

Mustafa Nihat'ın, yazarın edebî şahsını anlatırken başvurduğu yöntemlerden biri de edebî şahsın sanat anlayışındaki değişiklikleri ya da sanatındaki devreleri tespit etmesidir.

“Ziya Paşa, otuz yaşına kadar şark terbiye ve irfanını temsil eden muhitlerde bulunmuş ve zekâsıyla onların ileri gelenlerinden biri olarak kudret ve ihatasını tanıtmıştır. Otuz

¹³ Özön, a.g.e., s. 20.

¹⁴ Özön, a.g.e., s. 28.

¹⁵ Özön, a.g.e., s. 34.

¹⁶ Özön, a.g.e., s. 43.

¹⁷ Özön, a.g.e., s. 20.

yaşından sonra Fransızca öğrendi, bu dil sayesinde fikirlerinde büyük değişiklikler oldu.”¹⁸

“Namık Kemal de Ziya Paşa gibi hayatının ilk zamanlarını eski muhitlerde geçirdi ve ilk okumasını da tamamıyla eski tahsil tarzına göre yaptı. Bundan sonra dedesiyle dolaştığı yerlerde rastlayabildiği bilgili adamlardan ders aldı.”¹⁹

¹⁸ Özön, a.g.e., s. 27.

¹⁹ Özön, a.g.e., s. 34.

D. EDEBÎ TÜRLERE BAKIŞ AÇISI

Mustafa Nihat'ın **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'yle getirdiği en önemli özelliği Emin Özdemir şu şekilde ifade eder.

“Mustafa Nihat'ın getirdiği bir başka başat yenilik türsel ayırım, türlerin tarihsel gelişim içindeki serüvenini göstermektedir.”²⁰

Emin Özdemir, aynı yazısında Mustafa Nihat'ın o zamana kadar yazılmış olan edebiyat tarihlerinden farklı olarak edebî türleri verirken anlatım tarzını da değiştirdiğini söyler.

“O zamana değin bizde yazılan yazın tarihlerinde türler salt yazarlara bağlanarak işlenirdi. Sözelimi Namık Kemal incelenirken Namık Kemal'in romancılığı, oyun yazarlığı, gazeteciliği birlikte bir bütün olarak ele alınırdı. Türler tek tek ele alınmazdı. Gazeteciliğin, tiyatronun, romanın, şiir türünün, hitabetin, mektubun, eleştirinin, düşünsel boyutlu yazıların gelişimini ele alan bu gelişimi örneklerle yaslandırarak gösteren incelemeler yazın tarihi içinde yoktu.”²¹

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde her bölümde bahsedilen edebî türün 1930'a kadar olan macerası anlatıldıktan sonra Tiyatro, Roman, Tenkit, Mektup, Hatırat, Hitabet ve Gazetecilik türleriyle anılan ve o edebî türün önde gelen edebî şahıslarına değinilir.

Kendinden önceki edebiyat tarihçileri kronolojiye önem verirken Mustafa Nihat edebî türleri temel alır. Kitabında, nazım, tiyatro ve romanın yanında tarih, coğrafya ve seyahat, edebiyat tarihi ve tenkit, mektup ve hatırat, felsefe, hitabet ve gazetecilik gibi öğretici edebî türlere de yer vermiştir.

²⁰ Emin Özdemir, **Mustafa Nihat Özön**, TDK, 1982, s. 44.

²¹ Özdemir, a.g.e., s. 44.

Bölümlerin her birinin sonunda okuyuculara ve araştırmacılara yardımcı olmak üzere, geniş bir kaynakça verilmiştir.

Mustafa Nihat, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'ni yazarken kitabın hangi zaman dilimlerini kapsadığını ve kitabında edebî türler hakkında verdiği bilgilerin ana hatlarıyla olduğunu **Türkçede Roman** adlı eserinde şöyle ifade etmiştir.

“**Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, kitabımda edebî türlere göre bir ayırma yaptığım zaman her edebî tür gibi roman bölümünde de bu türün Tanzimat'tan zamanımıza kadar gelişini ana çizgileriyle göstermeye çalıştım. Fakat hem bir okul kitabı oluşu hem öteki türlere yer bırakmak zorunluluğundan o çizgiler fazla düz ve kalındır.”²²

²² Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1985, s. 10.

E. EDEBÎ ESER ÖRNEKLERİNİN VERİLMESİ

Mustafa Nihat, edebiyat tarihinde ismi geçen edebî şahısların hayatı için kitapta ayrıca bir bölüm düşünmez ve şahısların hayatını, edebî türleri anlatırken şahısların isminin geçtiği sayfanın alt kısmında dipnot şeklinde verir.

“Hayatı” başlığından sonra “Eserleri” alt başlığı gelir.

“Eserleri” alt başlığında edebî şahısların eserlerini sistematik bir şekilde ayrı ayrı başlıklarla vermeye çalışır ve yorumlar ekler. Mesela Şinasi’nin eserlerini verirken ayrıca “Fransızca’dan tercüme ettiği parçalar” alt başlığı açar. Ancak bu fikir tamamen uygulanmamıştır.

Mustafa Nihat, edebî eserleri tanıtıcı bilgilerle ve mümkün olduğunca tüm basım tarihleriyle verir. Aynı bölümde edebî şahsın yazdığı eserlerin yanında o edebî şahsın “Hakkındaki Eserler” alt başlığına da yer verir. Bu yönüyle diğer edebiyat tarihlerinden farklılık arz eder ve bahsettiği edebî şahısların o dönem için bibliyografyasını verir.

Mustafa Nihat, beğendiği edebî metinleri bazen tamamen bazen de kısmen eserine almıştır. Yazar birçok edebî metni olduğu gibi eserine alır fakat gerek gördükleri için bilgi verir, açıklama yapar ama gerek görmedikleri hakkında çoğu zaman hiçbir değerlendirme yapmaz.

Edebî şahıslardan ve edebî türlerden bahsederken her edebî şahıs ve edebî tür için ayrı ayrı bolca edebî metin örnek verilmiştir. Bu bir bakıma **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**’ne antoloji karakteri vermektedir.

F. YABANCI EDEBİYATLARA YER VERİLMESİ

Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nin “Başlangıç” bölümünde Türk edebiyatını, İslamiyet'ten Evvel Türk Edebiyatı, İslam Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı ve Garp Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı olmak üzere üç döneme ayırır.

Mustafa Nihat'ın **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** adlı eserinin hiçbir yerinde yabancı edebiyatların etkisini anlatacak veya çağrıştıracak bir başlık, alt başlık ya da yan başlık göremeyiz.

Mustafa Nihat, edebiyat tarihinde Türk edebiyatının etkilendiği edebiyatlardan bahsederken Fransız, İngiliz ve daha başka millet edebiyatlarının isimlerine yer vermemeye dikkat eder. Başka milletlerin edebiyatlarından etkilenmeyi, garp tesiri olarak ifadelendirir ve bugünkü edebiyatımızın kaynakları hakkında şunları söyler.

“Bugünkü edebiyatımızın menşelerini araştıracak olursak, bunu ancak bir asır evvelki bir zamana çıkarabiliriz.

Garp tesirlerinin memleketimize girdiği tarihi burada münakaşa ve tetkik etmeye çalışacak değiliz yalnız bunun Türkiye'ye devamlı bir surette 19. Asırda girdiğini söyleyebiliriz.”²³

Mustafa Nihat'a göre yenilik hareketlerinin hızlanması, yabancı edebiyatların etkisi, yabancı dil öğrenme ve yabancı edebiyatlardan edebî eserler tercüme etmekle yani çevirilerle başlar.

“Tanzimat'ın açtığı mektepler, bu mekteplerin yetiştirdikleri, zamanın genç ve ihtiyarlarında yabancı dil

²³ Mustafa Nihat, Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 1.

öğrenmek için olan ateş, yeniliğin oldukça çabuk meydana gelmesine sebep oldu.”²⁴

“Tanzimat’tan bu yana yani yakın zamanlara gelinceye kadar hemen her önemli edebiyat kuşağının öncesinde dehşetli bir çeviri çalışması vardır. Önce bir çeviri, sonra bu çevirileri taklit çabası, bir benzeti çabası, ardından tam yerli eserler.”²⁵

²⁴ Özön, a.g.e., s. 2.

²⁵ Etem Çalık, **Edebî Mülakatlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 133.

G. EN SON HANGİ DÖNEMLERE KADAR GELİNDİĞİ

Mustafa Nihat Özön, sadece **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde değil hemen hemen tüm çalışmalarında Tanzimat ve Tanzimat sonrasını ele almıştır. Bunun sebebini de bir mülakatında şu şekilde ifade eder.

“Vallahi, doğrusunu istersen eski edebiyattan hoşlanmam. Dişe dokunur bir şeyi yok. Bir dirhem tat almak için okkalarca keçiboynuzu çiğneyeceksin.”²⁶

İsminden de anlaşılacağı üzere **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** çok eskiye değinmemektedir. Edebî türleri ön plana alan bu eserde her edebî türün gelişimi Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine, 1930'lara kadar getirilmektedir.

Mustafa Nihat, gerek **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** gerekse **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde “Millî Edebiyat Mücadelesi ve Bugünkü Nazım”,²⁷ “1908'den Sonra ve Bugünkü Tiyatro”,²⁸ “Bugünkü Roman”,²⁹ “Tarih Kurumu ve Bugünkü Tarih”,³⁰ “1908'den Sonraki ve Bugünkü Tenkit”³¹ başlıklarına yer verir.

Mustafa Nihat, başlıklardaki “Bugünkü” ifadesiyle **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'ni gözden geçirip değiştirmeden önceki hâlini yani **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** adlı eserini ilk neşrettiği tarih olan 1930'u kastetmektedir. Örneğin Mehmet Emin, Halide Edip, Yakup Kadri, Mehmet Akif gibi edebî şahısların edebî eserlerini verirken en son 1929 ve 1930 yıllarına kadar gelir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** gözden geçirilip 1945'te **Son Asır Türk Edebiyatı**

²⁶ Çalık, a.g.e., s. 131.

²⁷ Mustafa Nihat, Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 93.

²⁸ Özön, a.g.e., s. 174.

²⁹ Özön, a.g.e., s. 226.

³⁰ Özön, a.g.e., s. 321.

³¹ Özön, a.g.e., s. 368.

Tarihi adında tekrar basılınca edebî şahısların 1940'a kadar yazdığı tüm edebî eserleri kitaba ilave edilir.

Mustafa Nihat, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde nazım türünü anlattığı bölümün sonunda son zamanlarda kendini gösteren edebî şahıslara sadece birkaç kelimeyle yer verir.

“Son zamanlarda yetişenler arasında bir aralık aruza musikiden alınma yeni ahenkler katma davasında bulunup sonra hece vezninde manzumeler yazan Enis Behiç, yazdıklarında dile ve tekniği fazla dikkat eden Kemalettin Kamu, çok seyyal ve ahenkli manzumeler vücuda getiren Ali Mümtaz, Necmettin Halil, Necip Fazıl ve Nazım Hikmet vardır.”³²

1945 yılında tekrar kaleme aldığı **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde ise yine sadece bir iki kelimeyle Ömer Bedrettin, Yaşar Nabi, Cevdet Kudret, Sabri Esat, Behçet Kemal, Ahmet Muhip, Orhan Veli'nin isimlerini zikreder ve bu isimlerin edebî eserlerinin en son 1938'e kadar olanlarını örnek olarak verir.

³² Mustafa Nihat, Özön, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1930, s. 182.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN DİĞER ÖNEMLİ KİTAPLARI

A. NAMIK KEMAL VE İBRET GAZETESİ

Mustafa Nihat'ın **Namık Kemal ve İbret Gazetesi**¹, adlı kitabı Namık Kemal'in ölümünün ellinci yıl dönümü münasebetiyle yayımlanır. Kitap, Giriş'ten sonra Namık Kemal'in İstanbul'a gelişinden bahseder ve devamında Namık Kemal'in İbret Gazetesi'ndeki yayımlanan yazılarını verir.

Mustafa Nihat, Namık Kemal'in hayatının birçok önemli dönemi olmasına rağmen İbret Gazetesi'ni çıkardığı dönemi ele alır. Bunun sebebini şu sözleriyle açıklar:

“Kemal'in Şinasi ile tanışıncaya kadar Tasvir-i Efkâr, Avrupa'ya gidiş ve Hürriyet Gazetesi, Avrupa'dan dönüş, Magosa sürgünlüğü, Magosa'dan dönüş, ikamete memur ediliş ve mutasarrıf oluş gibi yedi devreye ayırabilecek kırk sekiz senelik ömrünün en alâka uyandıracak kısımlarından biri İbret Gazetesi'ni çıkardığı devredir.”²

Mustafa Nihat'a göre çok uzun sürmeyen bu gazete evresi, Namık Kemal'in bütün hayatını karakterize eden bazı özellikleri vermesi bakımından çok önemlidir.

¹ Mustafa Nihat Özön, “**Namık Kemal ve İbret Gazetesi**”, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1997.

² Mustafa Nihat Özön, “Namık Kemal ve İbret Gazetesi”, **Kalem**, C.II, S. 7, 1 Birincikânun 1938, s. 9.

Mustafa Nihat, eserinde Namık Kemal'in "İbret"teki hayatını ele alırken İbret Gazetesi'nde yayımlanan, o dönem için en bilinen otuz yedi makalesini olduğu gibi bizlerle paylaşır ve makale metinleri hakkında yorumlarını dile getirir.

Mustafa Nihat, kitabın sonunda makalelerdeki kelimelerden oluşan küçük bir sözlük ve makalelerin daha iyi anlaşılması için terkiplerin gramer kurallarını verir.

Namık Kemal ve İbret Gazetesi adlı eser Namık Kemal'in hakkında yazılanlara, söylenenlere değil tamamen Namık Kemal'in İbret Gazetesi'nde yazdığı edebî metinlere dayandırılmaktadır.

Namık Kemal ve İbret Gazetesi adlı eser, Namık Kemal'in İbret Gazetesi'nde yazdığı yazılar arasından seçilen makalelerin kronolojik olarak düzenlenmesi ve makalelerle beraber o dönemin karakteristik özelliğini verebilecek açıklamaların eklenmesiyle oluşur.¹

¹ Mustafa Nihat Özön, "**Namık Kemal ve İbret Gazetesi**", İstanbul, Remzi Kitapevi, 1997, s. 13-44, 113-114, 115-123, 124-129, 204-209, 228-229.

B. TÜRKÇEDE ROMAN

Türkçede Roman², Mustafa Nihat'ın 1935-36 kış yarıyılında Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Şubesi'nde verdiği Tanzimat sonrası roman konulu derslerin ders notu ihtiyacından doğar. İlk kez 1936 yılında yayımlanan kitabın ikinci baskısı 1985 yılında Alpay Kabacalı tarafından yapılır.

Türkçede Roman, Türk romanının başlangıcını ve roman öncesi dönemini anlatır. Hikâye, masal, destan gibi geleneksel anlatım türlerimiz hakkında önemli bilgiler verir. Bu konuda Nijat Özön, babası Mustafa Nihat Özön'le yaptığı konuşmasında şunları söyler:

“O zamana kadar işlenmemiş bir konuyu, romanın Türkiye'deki oluşumunu masaldan, halk hikâyelerinden, sözlü rivayetlerden, çevirilerden yerli romana geçişi anlatıyordu. Bir de yerli romanın ilk örneklerini veren Ahmet Mithat'ı inceliyordu.”³

Türkçede Roman; “Avrupa'da Roman” adlı başlıktan sonra “Eski Edebiyatımızda Hikâye” ve “Ahmet Mithat” olmak üzere iki bölümden oluşur.

Giriş'te Mustafa Nihat, “Avrupa'da Roman” başlığında Avrupa'da romanın gelişim sürecinden ve özelliklerinden ana hatlarıyla bahseder. Bu başlığın amacı bir edebî türün yani romanın yüzyıllar boyunca ne gibi etkilere maruz kaldığını göstermektir. Mustafa Nihat, bu başlığı yazarken özellikle Yusuf Şerif'in çevirisi olan **Muhtasar Avrupa Edebiyat Tarihi** kitabından yararlandığını belirtir.⁴

Mustafa Nihat, “Avrupa'da Roman” başlığının devamında edebiyat akımları hakkında kısa bilgiler verir. Bu bilgiler ana hatlarıyla verilir.

² Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1985.

³ Nijat Özön, “Mustafa Nihat Özön'le Konuşma”, **Ulusal Kültür**, S. 4, Nisan 1979, s. 219.

⁴ Yusuf Şerif, **Muhtasar Avrupa Edebiyat Tarihi**, İstanbul Devlet Matbaası, 1935.

“Romantizme tepki olarak Realizm çıktı⁵, realizm naturalizm ile bilimselleşti.⁶” şeklinde oldukça kısadır.

Eski Edebiyatımızda Hikâye adlı bölüm, Türk romanının kökenleri üzerine geniş bir bibliyografik araştırmaya dayanan ilk derli toplu bilgileri verir ve böyle bir çalışmanın daha önce yapılmamış olmasına değinir.

“Eski edebiyatımızda bir hikâye çeşidi vardı. Bu hikâye, Tanzimat’tan sonra devam ettiği gibi Batı eserlerini taklit ederek oluşmaya başlayan yeni biçim hikâyelerde de onların bazı karakterleri devam etmiştir. Bu noktaları belirtmek için bu tür hikâyelere de bir bakış atmak gerekir. Fakat önceden söylemek de aynı derecede zorunludur ki bu alanda birinci kısımdaki konu gibi üzerinde ayrı ayrı ince ayrıntısına kadar çalışmalar yapılmış ve onlardan yararlanılarak yazılmış birçok değil bir tek bile eser yoktur.”⁷

Mustafa Nihat, bu bölümde Türk edebiyatı tarihinde roman işlevi görmüş masal, halk öyküleri, söylenceler gibi anlatıların üzerinde dururken romana geçiş sürecini anlatır.

Mustafa Nihat, Eski Edebiyatımızda Hikâye adlı bölümde Türkçede roman işlevi gördüğünü düşündüğü anlatıları beş başlık altında veriyor:

I. Klasik Edebiyatımızın Manzum Hikâyeleri

Mustafa Nihat, manzum hikâyelerin Türklerin İslam medeniyetine girmesinden sonra başladığını ve o dönemde genellikle Fars etkisinin altında olduğunu söyler. Ayrıca bu hikâyeleri klâsik edebiyatımızın şiir anlayışıyla hemen hemen aynı olduğunu birbirinden ayırmanın zor olduğunu belirtir.

“Bu çeşit hikâyeler Türklerin İslâm uygarlığı çevresine girmesinden sonra ve çok büyük etkileri altında kaldıkları Farslar örnek tutularak meydana gelmeye başlamıştır. Bu hikâyeleri klâsik edebiyatımızın şiirinden ayırmaya imkân

⁵ Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1985, s. 31.

⁶ Özön, a.g.e., s. 31.

⁷ Özön, a.g.e., s. 39.

yoktur. Bir gazelde şair bir güzeli, sevgilisinin cefasını, ayrılık acısını, gönül açıcı bir manzarayı, sevgiliye kavuşma heyecanını, nasıl dar ve belirli kelime ve benzetmelerle cambazlık yaparcasına ustalıklar göstererek ifade ediyorsa, daha geniş kalem oynatabilmesi imkânı olan mesnevîde de onlarla anlatmak zorundaydı.”⁸

Kitapta özetleri yer alan klâsik edebiyatımızdaki manzum hikâyeler şunlardır:

Yusuf ve Züleyha
 Leylâ ve Mecnûn
 Hüsrev ve Şirin
 Vamık ve Azra
 Gül ve Bülbül
 Ethem ve Hüma
 Hayrabat
 Hüsün ve Aşk
 Hurşit ve Ferruhşat
 Camesepname
 Yusuf'un Satılışı
 Yakup ile Kurt
 Züleyha'yı Niteleme
 Züleyha'nın Rüyasında İkinci Defa Yusuf'u Görmesi
 Züleyha Yusuf'un Mezarının Başında

II. Klâsik Edebiyatımızın Nesir Hikâyeleri

Mustafa Nihat'e göre divan edebiyatındaki nesir hikâyeler ile manzum hikâyeler ana hatlarıyla hemen hemen aynıdır.

“Divan edebiyatı da dediğimiz ve İslâm uygarlığı altında meydana gelip ilerlemiş olan edebiyatın nesir hikâyeleri de ana hatları yönünden manzum hikâyelerinin

⁸ Özön, a.g.e., s. 41.

aynıdır. Yalnız manzum hikâyelerde şairi harekete getiren mazmun olduğu halde nesirlerde bu işi seci görmektedir.”⁹

Kitapta yer alan klâsik edebiyatımızın nesir hikâyeleri şunlardır:

Hüsün ve Dil

III. Halk Arasında Yazılışından Okunan Hikâyeler

Çok geniş bir kitlenin hikâye ihtiyacını karşılayan bu hikâyelerin üzerinde kimi yazar adları varsa da üslup ve anlatım yönleriyle anonim olduklarının hissedildiğini söyleyen Mustafa Nihat, bu hikâyelerin büyük bir geleneğinin olduğundan söz eder. Mustafa Nihat, bu hikâyeler hakkında şunları söyler:

“Bu tür hikâyelerden görebildiklerime bakılırsa, bunların yazı ve ifade bakımlarından kendilerine özgü bir başkalıkları vardır. Bu başkalıklar bir inceleme konusu olacak biçimdedir. Sonra bu çeşit hikâyelerin incelenmesi bize halk eğitimi ve halk kültürü bakımlarından bazı gerçekleri de öğretecektir. Çünkü bunlardan bir kısmı vardır ki hâlâ yazı halinde ve ağızdan aktarılarak geniş bir tabakada sürüp gitmektedir.”¹⁰

“Halk Arasında Yazılışından Okunan Hikâyeler”in büyük bir kısmı Binbir Gece, Binbir Gündüz ve Tutiname adlı eserlerden aktarılmıştır. Kitapta özeti yer alan hikâyeler şunlardır:

Vezir-i Mağmûm
Seyfûlmülûk
Malik ile Melikzâde Şirin
Tutiname
Muhayyelât-ı Aziz Efendi
Hançerli Hikâye-i Garibesi
Letaifname
Tayyarzade

⁹ Özön, a.g.e., s. 60.

¹⁰ Özön, a.g.e., s. 74.

Cevri Çelebi Hikayesi
 Kerem ve Aslı
 Asüman ile Zeycan
 Şah İsmail ve Gülizar Hanım

IV. Halk Arasında Ağızdan Ağıza Aktarılan Hikâyeler

Mustafa Nihat'e göre halk arasında ağızdan ağıza aktarılan hikâyeler ilk bakışta tamamen ayrı bir inceleme alanı olarak görünür ama dikkatlice bakınca bunun da yazıya geçen kısımları ve yazılmışlardan etkilenen kısımlarını görürüz. Özellikle bu tür hikâyeler ve eski edebiyatımızın bütün hikâye çeşitleri birbiriyle çok ilişkilidir.

Kitapta yer alan halk arasında ağızdan ağıza aktarılan hikâye örneği:

Kalyopi'nin Sergüzeşti

V. Zümrelerin Kendi Amaçlarına Uygun Şekle Koydukları Hikâyeler

Hazreti Ali Cenkları

Mustafa Nihat, bu başlık için şu açıklamaları yapmaktadır:

“Bu bölüme ayırmak istediğimiz hikâyeler bir kısmı doğrudan doğruya bir amaç uğruna icat edilmiş, bir kısmı da herhangi bir amacı tercih eder bir kılık verilmiş tip hikâyelerdir. Bu hikâyeleri şöyle ayırmak da mümkündür.

- a. Dinî
- b. Tasavvufî
- c. Kahramanlık
- d. Hükümet, yönetim ve adamları
- e. Bir moral vermeyi sağlamak için yapılanlar”¹¹

Mustafa Nihat, hikâyelerin sınıflandırmasını genel olarak yazılı ve sözlü kültür ayırımına dayandırıyor. Bu sınıflandırmadan sonra hikâyeleri

¹¹ Özön, a.g.e., s. 110.

okuyanların toplumsal pozisyonlarını, incelemeye çalışan Mustafa Nihat, Okuyucu Kümeleri¹² başlıklı yazısında romancılığımızın ve hikâyeciliğimizin gelişim sürecini incelerken okuyucu kitlesini de birlikte düşünmek gerektiğini şu cümlelerle ifade eder.

“Bugün bazı yazarların bir zamanlar nasıl ilgi gördüklerine şaşıyoruz. Oysa bu kümelemeyi göz önüne alacak olursak bunun anlamını açıkça verebiliriz: Sözelimi Vecihi...

Vecihi'nin yazdığı yıllarda, bizim klâsik edebiyatımızda manzum ve mensur olarak okumuş birinci tabaka kimselerine özgü hikâyeler yazanlar gibi, Edebiyat-ı Cedide yazarları vardı. Onların sanatlı ve gerçek roman denecek hikâyelerine rağmen Vecihi'nin tutmasının nedeni, ikinci sınıf okuyucu grubuna seslenmesindendi. Gerçi Vecihi'de şairane tasvirler, Arapça, Farsça tamlamalar çoktu; bir kelimeyle söylemek gerekirse, Namık Kemal'i taklit edip duruyordu; fakat anlattığı olay ve o olayı düzenleyişi tamamıyla ikinci sınıf okuyucu grubunun eskiden beri gelenek şeklinde alıştığı biçimdeydi. Ahmet Mithat'ın daha süssüz yazılarının anlattığı olaylar gibi Mehçure ile Hikmet'in Mihridil'in, Malik Bey'in başına gelenler ya da başlarından geçenler masal diye okuma ve yazması olmayanlar arasında bile ağızdan ağıza aktarılıp durmuştur.

Edebiyat-ı Cedide'ciler bir tür birinci sınıf okuyucu hikâyesi yazarlarken Ahmet Mithat, ikinci sınıf okuyucu grubuna seslenen hikâyeler yazdı; aynı sınıfa seslenen birçok polis, cinayet ve sergüzeşt romanı çevrildi. Üçüncü sınıf okuyucu ise hiçbir yeniliğe uğramayan taş basma, harekeli ve nazımla karışık ünlü hikâyelerini okudular.

Demek ki ülkemizde üç tür okuyucu sınıfının var olduğunu unutmamalıyız. Onların düzeyine sesleneceğimiz zaman ya da onları yükseltmek istediğimiz zaman, onların

¹² Özön, a.g.e., s. 108.

geleneklerini bilerek, onların zevk dereceleri, kültür düzeyleri, hayat ufukları, lehçeleri, düşünceleri hakkında bilgi sahibi olarak harekete geçmeliyiz. Sorun yalnız bir dil işi değildir (böyle olsaydı, Vecihi'nin hiç anlaşılmamış olması gerekirdi), çünkü bugün roman yazarlarımızın kullandıkları dil, hayatımızın her gününde kullandığımız dilin aynıdır; öyle olduğu halde okumayı yazmayı bu kadar kolaylaştırıp yaydığımız bu zamanda birçok romancımızın çok geniş bir tabakaya seslenmeleri gerekirdi.”¹³

Mustafa Nihat, birinci bölümünün sonunda “Dünden Bugüne” başlığın altında Tanzimat’tan sonra hikâye ve roman türünde yapılan ilk değişikliklerin çeviriyle başladığını belirtir. Tanzimat’tan o anki zamana kadar roman, hikâye ve tiyatro hakkında genel değerlendirmeler yapan Mustafa Nihat, şunları söyler:

“İlkin tercüme, onun ardından taklit ve tanzir ile başlanılan roman biçiminde telif sırası artık gelmiş bulunuyordu. Edebiyat-ı Cedide dönemi içinde roman ve hikâye için teknik bakımından ileri eserlere rastlıyoruz.”¹⁴

Mustafa Nihat, yine Tanzimat’tan sonraki bu dönemde gazete ve dergilerin tefrika halinde birçok eser çevirisine yer verdiğini belirtir.

“İlk Çeviriler” başlığı altında Yusuf Kamil Paşa’nın Fénélon’dan çevirdiği **Télémaque**, yine Yusuf Kamil Paşa’nın Victor Hugo’dan yaptığı **Les Misérables** (Sefiller) ve Vakanüvis Ahmet Lûtfi’nin **Hikâye-i Robenson** ile Şemseddin Sami’nin **Hikâye-i Robenson** adlı çevirileri hakkında bilgi verir.

Dilimizde çeviri hakkında dergi ve gazetelerde birçok yazı ve fikir görüldüğünü belirten Mustafa Nihat’ın tercüme hakkındaki düşünceleri şöyledir:

¹³ Özön, a.g.e., s. 110.

¹⁴ Özön, a.g.e., s. 112.

“Bu iş hakkında ileri sürülen fikirler arasında konunun bizdeki geçmişine ilişkin pek az olumlu şeylere rastlanır. Bunun geçmişi ve bu geçmişin oluşuyla etkileri üzerinde pek fazla durulmaz. Oysa bu durma gerekli ve pek zorunludur. Hiç olmazsa eskiden de bir kere geniş bir biçimde denenip hâlâ süren bu çeviri işinde o dönemde düşülen yanlışlıklara bir daha düşmemek ve her tecrübeden sonra sanki hiçbir şey yapılmamış gibi yeniden başlamak zorunluluğunda bulunmamak için o tecrübeleri sıkı bir incelemeden geçirmek gerekir.”¹⁵

Kitabın ikinci bölümü tamamen Ahmet Mithat’a ayrılmıştır. Mustafa Nihat, kitabın önsözünde neden Ahmet Mithat için bir bölüm olduğunu açıklar nitelikte şöyle der:

“Bir zamanlar, söz gelimi Ahmet Mithat’ı okumuş olanlardan kaç kişinin onun eserleri üzerine hemen akla gelecek biçimde düşünceleri olduğunu bir yana bırakalım, bugün onun kitaplarını okumayan bir kuşağın varlığını düşünmek yetiştir.”¹⁶

Mustafa Nihat, Ahmet Mithat’ın hikâyeciliğini, eski tarz hikâyenin yazılı bir devamı olarak görür.

İkinci bölümün asıl amaçlarından biri, birinci bölümde görülen hikâyelerin birbirinin tekrarı masallar olmaktan öteye gidemediklerini göstermektir. Ahmet Mithat Efendi de bu hikâyelerin nasıl devam ettiğini ve ayrıca nelerin yenilendiğini gösterir.

Ahmet Mithat’a ayrılan kitabın ikinci bölümü; “Hayatı”, “Hikâyeleri”, “Romanları”, “Çevirileri” ve “Sanatı” olmak üzere toplam beş bölüm takip eder.

¹⁵ Özön, a.g.e., s. 139.

¹⁶ Özön, a.g.e., s. 10.

Türkçede Roman, Türk romanının doğuşu hakkında bilgi veren bir bilimsel çalışmadır. Bu eser çığır açıcı özelliğinin yanında geleneksel anlatım türlerini tanımamızı sağlayan bir kılavuzdur.

Türkçede Roman'ı Güzin Dino şöyle açıklıyor:

“Türk romanı üzerine şimdiye dek pek az çalışılmıştır. M. Nihat Özön'ün **Türkçede Roman** adıyla yayımladığı monografya değerli bir bilgi aracıdır. Bu yapıtta roman türüne yakın ve bu türden önce var olan hikâye, masal, efsane, destanlar üzerine kısa tarihsel bilgiler bulunduğu gibi Fransızca ve başka dillerden çevrilmiş ilk romanlarda bu çevirilerin özelliği üzerine bilgiler, Osmanlı romancıları arasında tarih bakımından başta gelen Ahmet Mithat Efendi'nin romanları üzerine de bir kronoloji ve incelemeli açıklamalar vardır. İncelemelerin sayısal ve yüzeysel niteliğine rağmen, yol açıcı bir nitelik taşıyan bu çalışma, Türk düz yazısında roman olayının başlangıcı üzerine toptan bir görüş edinmeyi sağlar”¹⁷

¹⁷ Güzin Dino, **Türk Romanının Doğuşu**, 2. Baskı, Agora Kitaplığı, Nisan 2008, s. 1.

SONUÇ

Mustafa Nihat Özön, 1896- 1980 yılları arasında yaşamış velut bir kalemdir. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni ve tarihçisi, dilci, sözlük yazarı, çevirmen, münekkî, dergi yayımcısı özelliklerine sahip Mustafa Nihat, özellikle edebiyat tarihçiliği yönü ile tanınır.

Mustafa Nihat, edebiyat tarihimizde **Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme** (1936) ve **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** (1945) adlı eserleriyle bilinir.

Mehmet Fuat Köprülü ekolünden olan Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, adlı eserin “Başlangıç”ında Mehmet Fuat Köprülü’nün medeniyet tarihini esas alan üçlü tasnifini yaptıktan sonra “Garp Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı” safhası için ilk yenilik gayretlerini gösterir. Daha sonra on kısma ayırdığı eser, yöntem olarak, edebiyat ve edebiyata yakın alanlardaki edebî türlerin tarihi gelişimini örneklerle ele alır.

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı eseri; şiir, roman, hikâye gibi edebî türlere öncelik verirken bunların yanında tarih, coğrafya, gezi, tenkit, mektup, hatırat, felsefe, hitabet, gazetecilik konularını tarihî gelişimleriyle beraber işler ve kendi dönemine kadar yazılmış olan edebiyat tarihlerinden ayrılan bir yol izleyerek kaleme alır. **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**’nin edebiyat tarihçiliğimizdeki yeri ve önemi, önceliği edebî türlere vermesinden gelir.

Mustafa Nihat, incelemeye esas aldığı Türk edebiyatı tarihini, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** olarak sınırlar. **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**’nde ve bundan sonra yazacağı eserlerinde Tanzimat ve Tanzimat sonrası edebiyatımızı inceleme alanı olarak seçmiş, Divan Edebiyatı dönemine eğilmemiştir.

Mustafa Nihat’ın 1930’da kaleme aldığı ve 1934’te ikinci baskısını yaptığı **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, edebiyat tarihi alanında ilk önemli çalışmasıdır. Bu eser on yıl kadar liselerde okutulur daha sonra elde edilen tecrübelerle göre gerekli görülen değişiklikler ve ilaveler yapılarak, yazarı

tarafından tekrar gözden geçirilir ve 1945 yılında **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** adında basılır.

Mustafa Nihat'ın **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'ni gözden geçirip 1945 yılında **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** adında tekrar basmasında kendi döneminin edebiyat tarihçilerinden İsmail Habib Sevük'ün özellikle nazım bölümü için ciddi eleştirileri, maarif vekâletinin okullarda okutulacak ders kitapları hakkındaki kararları da etkili olur.

Mustafa Nihat, üslubuna çok dikkat eden, önemli ayrıntıları kaçırmayan, fuzuli uzatmalara ve haşiyelere yer vermeyen bir yazardır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Mustafa Nihat Özön'ün **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'ni değerlendirirken, "O, pirinç üzerine ayet yazabilenlerdendir." diyerek, ince ayrıntıları nasıl yakaladığını, titizliğini, dikkatini vurgular.

İsmail Habib Sevük de **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'nin nazım kısmı hariç Ahmet Hamdi Tanpınar'la aynı kanaattedir. "Müellif, kitabını çok dikkatle bastırdı. Tashihlerinde o kadar titiz davranmıştır ki hiç hata yapmadığına emin olduğu için eserin her iki tabında dahi bir kelimelik hata ve sevap cetveline bile lüzum görmüyor. Hakikaten nazım kısmının üç dört misli tutan nesir kısımlarında hemen hiç hata yok gibidir."¹

İsmail Habib Sevük, aynı yazısında nazım hakkında aynı şeyleri söylemez. "Nazım kısmına gelince... Buna nazım kısmı değil nazımsızlık kısmı diyebiliriz."² şeklinde eleştirir ve Mustafa Nihat'ın hatalarını tek tek gösteren beş makale kaleme alır. Ancak daha sonra Maarif toplantılarında varılan kanağe göre **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde verilen örnek eserler yakın zamanda yazıldığı hâlde dil bakımından eskidir. Bu durum, metinleri yeni harflere dökmekte, yazarları zor durumda bırakmaktadır. Hataların büyük bir bölümü de bu yüzden oluşmaktadır.

Mustafa Nihat, bu yüzden ilk baskısında olduğu gibi ikinci baskısında da dokuz bölümden oluşan **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'ne "Dil

¹ İsmail Habib Sevük, "Yanlış Kitap", **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1939, s. 5

² Sevük, a.g.m., s. 5

Meselesi” bölümünü de ekleyerek 1945’te **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi’ni** on bölüm olarak yayımlar. Eser, zenginleştirilen dipnotlarla bilgi sağlamlığını ve zenginliğini ön plana çıkarır.

İşini seven ve kendini yenileyen bir edebiyat öğretmeni olan Mustafa Nihat, okullarda gereksinim olduğu için **Yazmak Sanatı ve Kompozisyon’a Giriş** gibi ders kitabı olarak kullanılacak kitaplar kaleme alır.

Dergi çıkarmanın yanında bu dergilere yazı yazan Mustafa Nihat’ın asıl uğraş alanı edebiyat tarihidir. Verimli bir yazar olan Mustafa Nihat, sözlük çalışmaları, edebiyat tarihçiliği ve edebî çeviri alanlarında başarıyı yakalar.

KAYNAKÇA

A. Kendi Yazdıkları

1. Kitaplar

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1934, s. 341-342.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

2. Mustafa Nihat Özön'le Yapılan Mülakatlar

ÇALIK, Etem, **Edebî Mülakatlar**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1993, s. 115-147.

ÖZÖN, Nijat, "Mustafa Nijat Özön'le Konuşma", **Ulusal Kültür**, S. 4, Nisan 1979, s. 215.

B. Hakkında Yapılan Çalışmalar ve Yazılan Yazılar

1.Kitaplar

ÖZDEMİR, Emin, **Mustafa Nihat Özön**, TDK., 1982.

2.Makaleler

Orkun, Hüseyin Namık, “Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi”, **Ülkü**, Mayıs 1936, S. 39, s. 235.

3.Vefatı İle İlgili Haber ve Yazılar

ÖZDEMİR, Emin, “Mustafa Nihat Özön”, **Türk Dili**, C. XXXXI, S. 341, s. 89-94.

ÖZKIRIMLI, Atilla, “Özön’e Saygı”, **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1980.

ERTOP, Konur, “Hocaların Hocası, Mustafa Nihat Özön”, **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1980.

C. Yararlanılan Kaynaklar

1. Ansiklopediler ve Ansiklopedi Maddeleri

AĞCA, H., “Özön, Mustafa Nihat”, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. VII, Yapı Kredi Yayınları, s. 185-186.

BAKIRCIOĞLU, Ziya, “Dergâh”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul, 1977, C. II, s. 245.

İmzasız, “Mustafa Nihat Özön”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, c. VIII, Ötüken Yayınları, s. 2965.

İmzasız, “Mustafa Nihat Özön”, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C. VIII, Anadolu Yayıncılık, s. 4370.

İmzasız, “Mustafa Nihat Özön”, **Ana Britannica**, C. XXIV, s. 430.

KAHRAMAN, Âlim, “Mustafa Nihat Özön”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 132.

KUTLU, Mustafa, “Mustafa Nihat Özön”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. VII, Dergâh Yayınları, s. 217.

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, C. II, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2003, s. 308.

2. Kitaplar

AYVAZOĞLU, Beşir, **İslâm Estetiği ve İnsan**, İstanbul, Çağ Yay., 1989.

DİNO, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, 2. Baskı, Agora Kitaplığı, Nisan 2008.

ERTAYLAN İsmail Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 4 C., Bakü, 1925-1926,

ÇALIK, Etem, **Edebî Mülakatlar**, Ötüken Neşriyat, 1993, İstanbul.

KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı**, 9. Baskı, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1994, C. III.

KÖPRÜLÜ, Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.

KÖPRÜLÜ, Fuat, "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul", **Edebiyat Araştırmaları I**, TTK Basımevi, Ankara, 1986.

KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat- Şehabettin Süleyman, **Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı**, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1332.

LANSON, Gustave, **Tarih-i Edebiyatta Usul**, Çev. Yusuf Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926.

SEVÜK, İsmail Habip, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1340.

ŞERİF, Yusuf, **Muhtasar Avrupa Edebiyatı Tarihi**, İstanbul Devlet Matbaası, 1935.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitapevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1976.

WELLEK, Rene- Austin Warren, **Edebiyat Teorisi**, Çev. Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir, 1993.

WELLEK, Rene- Austin Warren, **Edebiyat Teorisi**, Çev. Ahmet Edip Uysal, Ankara, 1983.

YILDIRIM, Tahsin, **Edebiyatımızda Müstear İsimler**, İstanbul, Selis Kitapları, 2006.

3. Makaleler

BATU, Selahattin, “Sanatkâr’ın Dünya Görüşü”, **Sanat ve Edebiyat**, 4 Ocak 1947. S. 1. s. 1.

BATU, Selahattin, “Sanatkârın Dünya Görüşü”, **Sanat ve Edebiyat**, 4 Ocak 1947. S. 1. s. 1.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “Niçin Çıkıyoruz”, **Şadırvan**, C. I, S. 1, 1 Nisan 1949, s. 1.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, “Hayat Ne İçin Çıkıyor”, **Hayat Mecmuası**, C. I, S. 1, 2 Aralık 1926 s. 1.

FIRATLI, Halil Vedat, “Başlarken.”, **Oluş**, C. I, S. 1, 1 Birincikânun 1939, s. 1.

İmzasız, “Ülkü Niçin Çıkıyor”, **Ülkü**, C. I, S. 1, 19 Şubat 1933, s. 3.

KAPLAN, Mehmet, “Türk Edebiyatı Tarihi”, **Sanat ve Edebiyat Gazetesi**, S. 49-50, s. 1, 16 Aralık 1947.

KARADIŞOĞULLARI, Ekrem, “Dergâh Mecmuası’nın Türk Edebiyatı ile Millî Mücadeledeki Yeri”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 2005 S. 27, s. 219-226. (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı).

LEVEND, Agâh Sırrı, “Türk Edebiyatı Tarihi Nasıl Meydana Gelebilir?”, **Türk Dili**, C. I, S. 1. 1951, s. 6.

LEVEND, Agâh Sırrı, “Türk Edebiyatı Tarihi Nasıl Hazırlanabilir”, **Türk Dili**, C. XXIV, S. 237, 1 Temmuz 1971, s. 177.

SAĞLAM, Nuri, “Medeniyet Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı)**, C. IV. S. 7. 2006. s. 9.

SEVÜK, İsmail Habib, “Yanlış Kitap”, **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1939, s. 5

TERCÜMAN, Çilem, “Ülkü Mecmuası”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı)**, C. IV, S. 7, 2006, s. 563-580.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Yeni Türk Edebiyatı Tarihi Ana Kitabı Nasıl Yazılabilir?”, **Türk Kültürü**, S. 7, Mayıs 1963, s. 28.

Türk Dili İmzasıyla, “Başlarken”, **Türk Dili**, C. I, S. 1, Ekim 1951, s.1.

TURAL, Sadık, **Edebiyat Bilimine Katkılar I.**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, Ağustos 2004.

UÇMAN, Abdullah, “Dergiler Arasında; Dergâh, Hayat, Ma’lumât ve Bilgi Mecmuaları”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı)**, C. IV, S. 7, 2006, s. 519-532.

YETKİN, Suut Kemal, “Zorlanan Sanat”, **Sanat ve Edebiyat**, 4 Ocak 1947. S. 1. s. 1.

YÜCEL, Hasan Ali, “Başlıksız”, **Tercüme**, C. I, S. 1, 19 Mayıs 1940, s. 1.

4. Tezler

ÇETİN, Nurullah, **Tanzimat'tan Fuat Köprülü'ye Kadar Bizde Edebiyat Tarihçiliği**, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ank.1988.

ÖZCAN, Nezahat, **İsmail Habip Sevük Hayatı ve Edebiyat Tarihçiliği**, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank.1999.

YÜCE, Sefa, **Nesir Yönünden Dergâh Mecmuasının İncelenmesi**, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ank.1995.

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN YAZILARI

A. DERGİLER

1. Dergâh

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Nedim Şahsiyeti ve Eseri”, C. I, Nu: 8, 5 Ağustos 1337, s. 122.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Tebessüm Hatırası”, C. II, Nu: 17, 20 Kânunuevvel 1337, s. 75.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Azap”, C. III, Nu: 19, 20 Kânunusani 1338, s. 108.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Gümüşhaneli Hakkı”, C. II, Nu: 21, 20 Şubat 1338, s. 140.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Yanık Çiftlik”, C. II, Nu: 22, 5 Mart 1338, s. 153.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Yanık Çiftlik”, C. II, Nu: 23, 20 Mart 1338, s. 170.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Yanık Çiftlik”, C. III, Nu: 26, 5 Mayıs 1338, s. 22.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Gece Âlemi”, C. III, Nu: 28, 5 Haziran 1338, s. 55.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Evliya Çelebi”, C. III, Nu: 29, 20 Haziran 1338, s. 68.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Ömer'in Aşkı”, C. III, Nu: 30, 5 Temmuz 1338, s. 91.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Evliya Çelebi”, C. III, Nu: 31, 20 Temmuz 1338, s. 103.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Evliya Çelebi”, C. III, Nu: 32, 5 Ağustos 1338, s. 124.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Akşam Gezintisi”, C. III, Nu: 33, 20 Ağustos 1338, s. 140.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Evliya Çelebi”, C. III, Nu: 35, 20 Eylül 1338, s. 167.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Gençlik Derdi”, C. III, Nu: 36, 5 Teşrinievvel 1338, s. 187.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Karanlıkta”, C. IV, Nu: 41, 20 Kânunuevvel 1338, s. 74.

2. Kalem

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Gazeteciliğimiz ve Agâh Efendi”, C. I, S. 1, 15 Mart 1938, s. 1.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Ahmed Vefik Paşa ve Ernani Tercümesi”, C. I, S. 2, 15 Nisan 1938, s. 54.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Ebüzziya Tevfik”, C. I, S. 3, 15 Mayıs 1938, s. 105.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Ebüzziya Tevfik”, C. I, S. 4, 15 Haziran 1938, s.164.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Küçük Roque” (Guy de Maupassant), C. I, S. 5, 15 Temmuz 1938, s. 215.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Küçük Roque” (Guy de Maupassant), C. I, S. 6, 15 Ağustos 1938, s. 265.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Namık Kemal ve İbret Gazetesi”, C.II, S. 7, 1Birincikânun 1938, s. 9.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Namık Kemal ve İbret Gazetesi”, C.II, S. 7, 1Birincikânun 1938, s. 47.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “İbret Gazetesi”, C.II, S. 8, 2 İkincikânun 1939, s. 66.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Şinasi Avrupa’ya 18-20 Yaşlarında Gitmedi”, C. II, S. 9, 1 Şubat 1939, s. 100.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Okul Kütüphanesine Dair Notlar”, C. II, S. 11, 1 Nisan 1939, s. 210.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Okul Kütüphanesine Dair Notlar II”, C. II, S. 12, 1 Mayıs 1939, s. 241.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Okul Kütüphanesine Dair Notlar III”, C. III, S. 13, 1 Haziran 1939, s. 8.

3. Oluş

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar”, C. I, S. 1, 1 Birincikanun 1939, s. 7.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar II”, C. I, S. 2, 8 İkincikanun 1939, s. 18.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar III”, C. I, S. 3, 15 İkincikanun 1939, s. 37.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar IV”, C. I, S. 4, 22 İkincikanun 1939, s. 51.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar V”, C. I, S. 5, 29 İkincikanun 1939, s. 68.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar VI”, C. I, S. 6, 5 Şubat 1939, s. 82.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar VII”, C. I, S. 8, 19 Şubat 1939, s. 114.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar VIII”, C. I, S. 9, 27 Şubat 1939, s. 130.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar IX”, C. I, S. 10, 5 Mart 1939, s. 148.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar X”, C. I, S. 11, 12 Mart 1939, s. 162.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyatımızda Münakaşalar XI”, C. I, S. 12, 19 Mart 1939, s. 178.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Pertev Paşa- Şinasi Meselesi”, C. I, S. 20, 14 Mayıs 1939, s. 308.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Türkçede İlk Tercümeler”, C. I, S. 22, 28 Mayıs 1939, s. 340.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Gazete Dili-Kitap Dili”, C. I, S. 23, 4 Haziran 1939, s. 356.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “İlk İkiz Tercümelerden Mikromega Tercümesi”, C. II, S. 34, 20 Ağustos 1939, s. 532.

4. Hayat

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Eski Edebiyatta Güzel ve Güzellik”, C. I, S. 15, 1927, s. 2.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “1927 Senesinin Sonunda”, S. 53, 1927, s. 10.

5. Ülkü

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Geçen Yılın Kitapları”, C. I, S. 1, 19 Şubat 1933, s. 84.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Yıl İçinde Roman”, C. I (Yeni Seri), S. 1, 16 Mart 1941, s. 3.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Tercüme Faciası”, C. II, S. 20, 16 Temmuz 1942, s. 10.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “İmlâ Kılavuzu”, C. II, S. 21, 1 Ağustos 1942, s. 7.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Kitaplar Arasında-Resim Sergisinde Otuz Gün” (Malik Aksel), C. IV, S. 41, 1 Haziran 1943, s. 11.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Kitaplar Arasında-Hapishanelerdeki Hayatım” (Silvio Pellico’dan çeviren Asım Çalıkoğlu), C. IV, S. 42, 16 Haziran 1943, s. 19.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Kitaplar Arasında-Değirmenimden Mektuplar” (Alphons Daudet’ten çeviren Sabri Esat Siyavuşgil), C. IV, S. 43, 1 Temmuz 1943, s. 18.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Kitaplar Arasında-Bir Serencam” (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), C. IV, S. 46, 16 Ağustos 1943, s. 14.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Dünden Bugüne”, C. V, S. 51, 1 İkinciteşrin 1943, s. 21.

6. Türk Dili

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Türk Eleştirisine Bir Bakış” C. XII, S. 142(Eleştiri Özel Sayısı), Temmuz 1963, s. 548-559.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Türk Romanı Üzerine”, C. XIII, S. 154(Roman Özel Sayısı), Temmuz 1964, s.577-591.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Türk Tiyatrosuna Toplu Bir Bakış”, C. XV, S. 178(Tiyatro Özel Sayısı), Temmuz 1966, s.654-673.

7. Tercüme

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Batı Dillerinden Şiir Tercümeleri”, C. VI, S. 34-36, 19 Mart 1946, s. 451-453.

8. Aylık Ansiklopedi

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Balzac, Honoré De”, C. I, S. 1, 15 Mayıs 1944, s. 5.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Ziya Paşa, Abdülhamid Ziyaeddin”, C. I, S. 2, Haziran 1944, s. 34.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Hugo, Victor, Marie”, C. I, S. 2, Haziran 1944, s. 54.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Rousseau, Jean Jacques”, C. I, S. 3, Temmuz 1944, s. 96.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Ahmet Rasim", C. I, S. 5, Eylül 1944, s. 132.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Şinasi", C. I, S. 5, Eylül 1944, s. 159.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Evliya Çelebi", C. II, S. 13, Mayıs 1945, s. 392.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Erozan Celâl Sâhir", C. II, S. 19, 15 Aralık 1945, s. 588.

9. Ayın Tarihi

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Yüz Senelik Gazeteciliğimiz", S. 46, 1928, s. 2894.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Yüz Senelik Gazeteciliğimiz", S. 48, 1928, s. 3069.

10. Gazi Eğitim Enstitüsü Araştırmaları ve İncelemeleri Bülteni

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Türkçe Kelime Üretimi ve Falih Rıfkı Atay", C. I, S. 1, Haziran 1961, s. 5-44.

11. Şadırvan

ÖZÖN, Mustafa Nihat, "Edebiyat-ı Cedide Bir Duraklama Devri Midir?", C. I, S. 4, 22 Nisan 1949, s. 6.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Dünkü Fikret’i Bile Bir Kıymet Hükmüne Bağlayamadık”, C. I, S. 7, 13 Mayıs 1949, s. 11.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Edebiyat-ı Cedide’nin Henüz Üzerinde Durulmamış Özellikleri”, C. I, S. 11, 10 Haziran 1949, s. 12.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Tenkit Özlemi”, C. I, S. 19, 5 Ağustos 1949, s. 4.

B. GAZETELER

1. Sanat ve Edebiyat

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Eylül” ,18 Ocak 1947, S.3.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, “Bir Muadele-i Sevda”, 1 Şubat 1947, S.5.

ÖZET

[ARSLAN, Âdem]. [Mustafa Nihat Özön Hayatı ve Edebiyat Tarihçiliği], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2011].

Mustafa Nihat Özön, edebiyat tarihçisi, dilci, sözlük yazarı, çevirmendir. Uzun bir zaman diliminde gazete ve dergilerde yazılar yazar. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapan Özön, 1934'te yayımladığı **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** ve 1936'da yayımladığı **Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme** adlı eserleriyle tanınır.

Çalışmamız, Mustafa Nihat Özön'ün hayatını, edebî şahsiyetini, süreli yayınlardaki faaliyetlerini, edebiyat tarihçiliğini ve eserlerini ele alır.

Çalışmamız, Giriş, dört Bölüm, Sonuç ve Kaynakça'dan oluştu.

Anahtar Sözcükler

1. Edebiyat,
2. Edebiyat tarihi,
3. Edebiyat tarihçiliği,
4. Süreli yayınlar,
5. Çevirmen

ABSTRACT

[ARSLAN, Âdem]. [Mustafa Nihat Özön's Biography and Literature Historiography], [Master Thesis], Ankara, [2011].

Mustafa Nihat Özön is a literature historian, linguist, lexicographer, and translator. For a very long time, he writes for the newspapers and magazines. Özön, who teaches Turkish language and literature, is known for his works **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** published in 1934 and **Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme** published in 1936.

Our study discusses Mustafa Nihat Özön's biography, literary entity, activities in the periodicals, literature historiography and Works.

Our study consists of Introduction, four sections, conclusion and bibliography.

Key Words:

1. Literature,
2. History of literature,
3. Literature historian,
4. Periodicals,
5. Translator